

CADASTRUL ÎN PARADIGMELE DEZVOLTĂRII SOCIETĂȚII DIN MARAMUREȘUL ISTORIC ÎNTRE 1850-1948

Ioan Boroica*

Abstract. *The cadastre, as a technical issue, but also as an institution, has been less studied by the Romanian historiography due to technical and legal knowledge that would facilitate the decryption of its achievement, organization, economic and social involvements.*

The cadastre was introduced in the Habsburg Empire primarily in order to ensure fiscal stability and further for acquiring economic, legal and social functions. In the Romanian provinces of the Habsburg Monarchy the cadaster was differentiated and gradually introduced having as model the Milanese experiment. Based on this one, the cadastre was used as an administrative and fiscal tool within the colonization policy promoted by the Habsburgs in Banat after 1770. Between 1819 and 1893, the first stage of the introduction of the stable cadastre in Bucovina took place. The phrase "stable cadastre" defines the fact that it focuses on the tax object – the land plot, for which the tax does not change even if the owner changes. The Imperial Patents of October 20th 1849, and March 4th, 1850 generalized throughout the Habsburg Monarchy the existing tax system in the German and Italian provinces. As a result, the concrete cadastre was carried out as a matter of urgency, respectively expeditious measurements on lands and types of culture – in concreto – whence comes the name of concretual plans or maps. In Maramureș, the stable cadastre was introduced almost simultaneously with the concretual one by the specialized military personnel, but it did not enter into force, the concretual one being maintained. After 1918, the cadastral works, in Maramureș as well as in the other Romanian provinces, were focused on the application of the Agrarian Reform from 1921, the cadastral record being often neglected. During the Agrarian Reform of 1945 the cadastre was practically circumvented. The social and economic benefit of the cadastre, although difficult to follow from statistical data, was obvious, contributing to the modernization of society within the focused areas.

Keywords: Cadastre, stable cadastre, cadastral works, agrarian reforms, Transylvania, Maramureș, Banat, Habsburg Monarchy.

Cu toate că are un parcurs istoric multiseclar, nu există pentru cadastru o definiție unanim acceptată¹. Ca domeniu tehnic, are în vedere realizarea unui

---

* Dr., cercetător științific, Muzeul Maramureșan, Sighetul Marmației; email: ionboroica@yahoo.com

¹ În spațiul românesc se pot invoca definițiile date de legea nr. 93 din 13 aprilie 1933 și legea nr. 7 din 13 martie 1996. Cea dintâi, care instituie regimul cadastral și de carte funciară, definește cadastrul ca o descriere a tuturor proprietăților funciare și reprezentarea lor pe hărți, presupunând în acest sens o serie de lucrări tehnice executate de către Ministerul Agriculturii și Domeniilor în regie sau licitate în baza unor caiete de sarcini. Cea de a doua lege definește cadastrul general ca un sistem unitar și obligatoriu de evidență tehnică, economică și juridică a tuturor imobilelor de pe întreg teritoriul țării, având ca entități de bază parcela definită ca suprafața de teren cu aceeași categorie de folosință, construcția și proprietarul. La nivel internațional ca reper este luată definiția dată de Federația Internațională a Inginerilor Topografi (FIG): „Cadastrul este în mod obișnuit un sistem informațional adus la zi având la bază parcela care conține informații în privința proprietății (ex. drepturi, îngrădiri, responsabilități). Include de obicei o descriere „Revista Română de Istorie Economică”, vol. I, 2022, p. 73-106.

inventar sistematic al parcelelor de teren cu reprezentarea acestora pe planuri și hărți și înscrierea drepturilor reale ale proprietarilor în registre sau cărți funciare iar la nivel instituțional implică participarea și garanția statului care organizează un sistem de instituții pe diferite paliere. Cadastrul a fost mai puțin studiat în istoriografia românească, presupunând deopotrivă cunoștințe de ordin tehnic, economic și juridic care să faciliteze decriptarea realizării, organizării și dimensiunea implicațiilor economice și sociale a cadastrului.

Cadastrul este caracterizat prin istoricitate fiind un produs cu valențe tehnice, economice și juridice, organizat pe paliere instituționale constituit dintr-un corpus de cunoștințe și practici cu caracter tehnic, economic și juridic, cu un ridicat grad de standardizare caracterizat de anumite particularități în funcție de etapa istorică de dezvoltare, cât și de regiunile istorice unde s-a aplicat. Ținând seama de criteriile precizate, au fost dezvoltate mai multe sisteme cadastrale care, în esență, au fost un răspuns tehnic la exigențele autorităților vremii pentru a rezolva probleme legate de impozitarea terenurilor, de modul de ocupare a solului, de inventarierea resurselor teritoriilor ocupate și de amenajarea teritoriului în aceste zone.

Parcursul istoric al cadastrului în arealul circumscris provinciilor românești din componența Imperiului Habsburgic, din care a făcut parte și comitatul Maramureș, poate fi urmărit pe etape istorice, în funcție de predominanța tipului de lucrări de ordin tehnic sau administrativ-juridic. Astfel, în cazul Maramureșului istoric putem discuta despre o perioadă premergătoare care coincide cu introducerea cadastrului în provinciile istorice ale Monarhiei habsburgice, care are ca repere temporale anii 1805 până în 1850, o perioadă de introducere a cadastrului stabil în Maramureș, între anii 1850 și 1867, care corespunde cu deceniul neoabsolutist și perioada liberală și o perioadă de mentenanță a cadastrului, între 1867 și 1918. După marea Unire putem discuta de o singură perioadă, 1919-1948, cu un scurt intermezzo maghiar din perioada Dictatului de la Viena.

În perioada premergătoare poate fi remarcată încă din secolul al XVIII-lea o politică a autorităților imperiale de standardizare a activităților din cadastru. La începutul secolului al XVIII-lea este introdus cadastrul figurativ, care utilizează conceptul de parcelă, adică o suprafață continuă de teren, delimitată natural sau artificial, cu sau fără construcții, cu unul sau mai mulți proprietari, situată în hotarul unei localități, în antiteză cu cadastrul descriptiv aplicat până atunci în țările Europei occidentale. Noul tip de cadastru a fost posibil datorită evoluției științelor matematice, în special a geometriei. A fost introdusă tehnica de reprezentare grafică pe planuri sau hărți, la scară, individualizate și numerotate a

---

geometrică a parcelei, proprietarul sau controlul asupra proprietăților și adesea, valoarea parcelei sau îmbunătățirile aduse acesteia. Cadastrul poate fi realizat în scopuri fiscale (evaluare și impozitare echitabilă), legale (transfer de proprietate) pentru a sprijini managementul terenurilor și a utilizării acestora (ex. în planificare sau alte scopuri administrative), sprijinind dezvoltarea durabilă și protecția mediului”. Definiția disponibilă în limba engleză la: <http://www.fig.net/resources/publications/figpub/pub11/figpub11.asp> (ultima accesare: 28 martie 2022).

tuturor parcelelor măsurate în teren. Reprezentarea a fost corelată cu alte informații despre proprietate: proprietarul, categoria de folosință și elemente de bonitare ale acestora. Toate aceste operații realizate de personal specializat au avut un rol fiscal, statul instituind pe această bază un nou sistem de impozitare pe baze matematice verificabile uniform și considerat echitabil. Din aceste operațiuni a rezultat un corpus de documente constând în colecții de planuri și hărți pentru fiecare localitate, un corpus de registre constituit din registre parcelare cu consemnarea în ordine crescătoare a parcelelor, cu indicarea proprietarilor, categoriei de folosință precum și registre index alfabetic al proprietarilor, registre cu transferurile de proprietate și alte documente care țin de modul de organizare în teren a lucrărilor de cadastru². Primul experiment de acest tip a fost realizat în ducatul de Milano după preluarea acestuia, în 1714, de către Sfântul Imperiu Romano-German în urma Războiului Succesiunii Spaniole, pe baza unor propuneri mai vechi din precedentul regim spaniol în vederea corectării disparităților fiscale între comunitățile și contribuabilii din ducatul de Milano. Astfel, împăratul Carol al VI-lea a emis un decret imperial, Patenta din 7 septembrie 1718 pentru reforma fiscală (*nuovo censimento generale*) pentru aplicarea căreia a fost numită o comisie numită „Giunta” care să se ocupe de reforma sistemului fiscal. Aceasta a propus o metodă nouă bazată pe măsurarea și reprezentarea grafică a tuturor parcelelor. Lucrările tehnice au fost coordonate de Johann Jakob Marinnoni, geodez și director al Academiei de Inginerie din Viena, măsurătorile fiind efectuate cu ajutorul planșetei; cu acest prilej a fost constatată categoria de folosință și productivitatea acestora, precum și a terenurilor construite. Lucrările tehnice au fost realizate în baza unei instrucțiuni din care se degajă câteva principii dintre care: suprafețele continue ce constituie parcele sunt măsurate în sistem zecimal, dimensionarea instrumentelor trebuind să țină seama de acest sistem, parcelele sunt împărțite în două categorii, respectiv fără construcții sau cu construcții devenind obiecte fiscale în urma măsurării. Pentru fiecare comunitate se întocmește un plan cadastral unitar realizat la scară, calculul suprafețelor de teren se face prin divizarea figurilor geometrice din reprezentarea grafică a parcelelor în figuri simple, registre cadastrale, precum și a unor registre separate pentru terenuri sau fără construcții. Deși limitat ca întindere fizică și temporală, între 1720 și 1723 au fost cadastrăți 19 220 km² cuprinzând 2.387 localități, a fost adoptat abia în 1760 prin decret imperial de către împărăteasa Maria Terezia. Astfel, ducatul milanez a devenit prima provincie imperială habsburgică cu un sistem uniform de taxare, realizat pe baza unui cadastru cu măsurători în coordonate locale, fără o triangulație prealabilă³.

---

² *Rilievo urbano: conoscenza e rappresentazione della città consolidata*, a cura di Dinno Coppo, Cristina Boido, Firenze, Alinea Editrice, 2010, p. 64 s. = qq.

³ Natale Cotta Morandini, *Il censimento milanese*, vol. I, 1832, p. 34 sqq ; Carlo Lupi, *Storia de' principii, delle massime e regole seguite seguite nella formazione del catasto prediale introdotto nello stato di Milano l'anno 1760*, Milano, 1825, p. 34-51.

Pentru partea cisleithană a Imperiului, Maria Tereza a continuat politica predecesorului ei de uniformizare a sarcinilor publice și de distribuire echitabilă a impozitelor, în condițiile în care sarcinile fiscale erau aproape exclusiv în sarcina masei mari de țărani din imperiu care erau obligați la diferite prestații în bani, muncă și produse în folosul nobilimii și clerului. Ea a introdus mai întâi cu caracter provizoriu, prin Patenta imperială din 4 septembrie 1748, obligația distribuirii egale a impozitelor în domeniile dominicale (nobiliare) și rusticale (țăărănești) care au intrat în vigoare pe deplin prin decret în 1756. Potrivit acestor decrete, impozitarea trebuia să se facă pe baza declarațiilor personale ale nobilimii privind averile deținute, așa-numitele fasiuni. Cu puține excepții, măsurile tereziene nu au fost urmate și de măsurători cadastrale, în primul rând din lipsa resurselor și a personalului instruit. Iosif al II-lea a continuat reformele fiscale ale mamei sale cu mai multă energie, dar și mai în profunzime. Prin patenta imperială din 1785 s-a dispus egalitatea fiscală, fără a ține seama de statutul social al contribuabilului. Astfel, se considera că pe baza unor măsurători ale suprafețelor tuturor terenurilor, a unor declarații de impunere, numite fasiuni, ce vor fi verificate în teren, se va crește baza de taxare iar venitul generat de terenuri în funcție de suprafață, calitate și productivitate va fi subiect al taxării în funcție de media prețurilor curente din ultimii 10 ani. Imunități fiscale nu mai sunt admise, cu excepția bisericilor, școlilor, drumurilor, căilor navigabile și a terenurilor neproductive. Măsurarea suprafețelor terenurilor va trebui realizată de către țărani, sub controlul instituției oamenilor de încredere formată din bătrânii satelor, după o prealabilă instruire și îndrumare practică. Măsurătorile se vor face cu ajutorul lanțului și vor fi verificate de o comisie de ingineri topografi. Acest sistem de reglementare fiscală și măsurători a fost aplicat în principal în provinciile germane ale imperiului: Boemia, Moravia, Silezia, Galiția, Austria, excluse fiind Tirolul, Voralbergul, Bucovina și Salzburgul. Intrat în vigoare în 1789, acest sistem cadastral a fost aplicat o scurtă perioadă de timp, pentru că după moartea suveranului, în 1790, sistemul iosefin a fost abolit în același an sub presiunea nobilimii⁴. Pe baza experimentului milanez, a fost introdus primul cadastru în Banat, în anii 1770, regiune vizată de politica de colonizare promovată de administrația habsburgică prin patenta de colonizare a împărătesei Maria Tereza din 1763, aceasta fiind primul din ținuturile transleithane ale Imperiului în care a fost introdus cadastru, având ca scop înlocuirea vechiului impozit distribuit pe cap de familie, așa numitul *capitatio* – cu un sistem de impozitare după modelul celui milanez, respectiv, bazat pe măsurători precedate de delimitarea în teren a limitelor localităților și

⁴ Anka Lisec, Gerhard Navratil, *The Austrian Land Cadastre: from the Earliest Beginnings to the Modern Land Information System*, „Geodetski vestnik”, vol. 58, 2014, nr. 3, p. 483-484; Paul Spang, *La répartition de la propriété foncière et la vie rurale à Echternach d'après le cadastre de Marie-Thérèse (1766-1771)*, Luxembourg, Éditions du Centre, 1960, passim.

proprietăților urmată de reprezentarea grafică a acestora pe comunități cadastrale. Lucrările de cadastru au fost precedate de lucrările de triangulație a Primei Ridicări Topo-Militare executate de corpul inginerilor cartografi – *Mappirungs Corps* – între anii 1769 și 1772, sub coordonarea lui Philip Elmpt, când au fost realizate 208 secțiuni de hartă la scara 1:28.000. Reforma fiscală a fost coordonată de consilierul cameral Wolfgang von Kemplen (1734-1804), în contextul intensificării colonizărilor în regiune cu scopul transformării țăranilor în proprietari plătitori de impozite în urma activităților agricole pe sesia sau lotul agricol atribuit în proprietate. Lucrările au fost executate de inginerii cadastrali pe baza unei instrucțiuni emise sub coordonarea lui Wolfgang von Kemplen și s-au desfășurat din 1773 până în 1820⁵.

În cazul Maramureșului istoric, ca urmare a reformelor teresiano-iosefine, în anii 1776 a fost întocmit în scopuri fiscale un plan cadastral la scară al intravilanului orașului de coroană, Sighetul Marmației⁶.

Conservatorismul postiosefin și războaiele napoleoniene au întrerupt preocupările pentru modernizarea sistemului de impozitare. Urmând ideile lui Iosif al II-lea, împăratul Francisc I (din 1806 Francisc al II-lea) a reiterat începând din anul 1806 ideile politice de introducere a unui sistem de impozitare universal, egal și stabil pentru întreaga monarhie, astfel că în 1810 a fost numită o comisie care să studieze principiile unui nou sistem de impozitare pe baza cadastrului. Comisia a avut de ales, în principal, între modelul cadastrului german, bazat pe un sistem de triangulație uniform, extins la nivel statal, și cel francez, sprijinit pe rețele de triangulație locală, propunând un sistem de cadastru după modelul german, impozitul urmând să fie determinat pentru fiecare parcelă în parte în urma reprezentării ei pe hărți întocmite pe comunități cadastrale pe baza înscrierii proprietarilor și proprietăților în registre și a unei bonitări bazată pe clase de cultură, în funcție de productivitatea medie din care se scad cheltuielile de producție. Propunerea comisiei făcută în anul 1816 a intrat în vara anului 1817 într-o fază de testare într-o regiune din apropierea Vienei, respectiv între Mödling și Brunn, localități aflate la sudul capitalei imperiale. Măsurătorile cadastrale trebuiau să se sprijine pe punctele de ordinul I și II din rețeaua de triangulație topo-militară începută din anul 1806. Măsurătorile de detaliu trebuiau efectuate la scara derivată din hărțile topo-militare pe secțiuni de hărți derivate din harta topografică militară, respectiv 1:2880, precedate de determinarea prin metode grafice a punctelor derivate din rețelele de triangulație de ordin III sau inferior, respectiv ordinul IV. Comisia pentru introducerea cadastrului, împreună cu Statul major al

---

⁵ Benjamin Landais, *Du partage communautaire au lopin familial. Vie politique et réforme cadastrale dans les villages du Banat au XVIIIe siècle*, „Histoire & Sociétés Rurales”, vol. 37, 2012/1, p. 43-116.

⁶ <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/2146/view/?bbox=9501%2C-4304%2C18551%2C-566>

armatei responsabil cu implementarea lucrărilor de triangulație au trebuit să-l convingă pe împărat cu privire la fundamentarea științifică a acestor lucrări, care, odată acceptate, au căpătat valoare de lege prin Patenta Imperială din 23 decembrie 1817, prin care la baza noului sistem de impozitare va sta cadastrul stabil. Sintagma „stabil” definește faptul că impozitul nu se modifică chiar dacă se schimbă proprietarul. Întrucât lucrările de triangulație începute în anul 1806 s-au dovedit nesatisfăcătoare, au fost introduse sisteme de triangulație locală cadastrală rectangulară, independente pentru fiecare provincie, în special din partea cisleithană a imperiului. În 1818 au fost redactate în manuscris instrucțiunile care defineau metodologia de măsurare și întocmirea hărților și au fost publicate în 1824. Totodată, au fost publicate în anul 1820 instrucțiuni pentru realizarea triangulației practice cadastrale, grafice și geometrice, respectiv pentru realizarea rețelelor de triangulație de ordin superior și a rețelelor de îndesire prin metode grafice⁷. Instrucțiunea publicată în 1824 era structurată în mai multe părți: o primă parte cuprindea dispoziții de ordin administrativ pentru personalul desemnat pentru coordonarea și executarea lucrărilor de cadastru aparținător diferitelor structuri instituționale pe diferite paliere ierarhice, central, provincial și la nivel de district. Personalul tehnic cuprindea atât așa numiții „triangulatori” sau geodezii, cât și „geometrii” sau topografii și ajutoarele lor. Partea a doua descrie ansamblul de proceduri, pregătirea măsurătorilor de detaliu cu proiectarea și realizarea rețelei de îndesire, delimitarea hotarelor localității și descrierea conceptului de municipalitate cadastrală, provenit de pe timpul Mariei Tereza. Partea a treia descrie metodele și tehnicile utilizate pentru realizarea ridicărilor topografice de detaliu. În partea a patra sunt cuprinse procedurile de realizare a registrelor cadastrale care cuprind proprietarii iar în ultima parte sunt descrise metodele și tehnicile de realizare a planurilor cadastrale, păstrarea și arhivarea lor. Instrucțiunea este însoțită de anexe grafice și tabelare. Instrucțiunea pentru geodezi cuprinde metode și tehnici pentru realizarea rețelelor de îndesire cu utilizarea planșetei echipată cu lunetă telescopică montată pe o riglă gradată.

În Maramureșul istoric, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, au fost realizate foarte puține lucrări de cadastru. În Sighetul Marmăției au fost cadastrate zone de interes special, precum intravilanul orașului în anul 1836 cu principalele construcții și străzi⁸, zona de nord a orașului de lângă râul Tisa

⁷ Anka Lisec, Gerhard Navratil, *op. cit.*, p. 484-485; *Instruction zur Ausführung der zum Behufe des allgemeinen Catasters in Folge des 8. und 9. Paragraphes des Allerhöchsten Patentens vom 23. December 1817 angeordneten Landes-Vermessung* Wien, 1824; *Practische Anleitung zum graphischen und geometrischen Trianguliren mit dem Meßtische. Zu nächst für solche Individuen, welche sich mit der Catastral Vermessung befassen, so wie überhaupt für jeden, der geometrische Vermessungen mit dem Meßtische zu leiten oder selbst auszuführen hat*, Wien, 1820.

⁸ <https://maps.hungaricana.hu/en/OSZKTerkeptar/2050/view/?pg=0&bbox=-1189%2C-7452%2C12409%2C25>; <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/1916/view/?pg=0&bbox=1050%2C3757%2C6767%2C-613>

unde erau executate amenajamente și instalații pentru transportul sării cu plutele⁹, minele și intravilanul unor localități salinare precum Coștiuiul¹⁰ sau Ocna Șugatag¹¹. În anul 1836 a fost realizat un lanț de triangulație în lungul Tisei, cuprinzând și partea nordică a comitatului Maramureș cu puncte de triangulație.

În schimb, în provincia învecinată Bucovina s-a desfășurat între 1819 și 1823 prima etapă din lucrările de introducere a cadastrului, lucrările de cadastrare au vizat Cernăuțiul și localitățile din zona dintre Prut și Nistru și cele de pe Valea Ceremușului. Lucrările au fost reluate după 1854 și au continuat până în 1857 pentru toate cele 319 localități din Bucovina, întrucât vechile lucrări erau deja perimate. Suprafața acoperită de lucrările cadastrale a fost de 10.450 km², fiind realizate 4.821 planșe cadastrale de către ingineri de naționalitate germană sau poloneză care anterior au efectuat lucrări de cadastru în Galiția¹².

Perioada a doua, care urmat Revoluției de la 1848 și care corespunde cu așa numitul deceniu absolutist urmat de deceniul liberal, a coincis cu introducerea cadastrului în partea transleithană a Imperiului, între care și Maramureșul istoric. Baza legală a introducerii cadastrului au constituit-o, după modelul deja consacrat în Imperiul Habsburgic, patentele imperiale pentru stabilirea unui nou sistem fiscal, căruia îi erau subordonate lucrările de cadastru. Desființarea iobăgiei, una din consecințele revoluției pașoptiste, a creat nevoia unui nou sistem de impozitare și pentru provinciile transleithane. Prin Patentele imperiale din 20 octombrie 1849¹³ și 4 martie 1850 se generalizează în întreaga monarhie sistemul de impozit existent în provinciile germane și italiene, fără a mai admite scutiri de impozite. În fapt desființarea *de iure* a iobăgiei, la data de 6 iunie 1848, nu a putut fi realizată în fapt decât într-un context juridico-economic mai larg al codificărilor privind regimul proprietății. Codul Civil Austriac (*Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*), publicat prin Patenta imperială în 1 iunie 1811, în vigoare începând cu anul 1812, pentru provinciile ereditare ale Imperiului Austriac, a fost republicat după 1850 și a fost pus în vigoare în perioada 1852-1861 în întreaga monarhie. În cea de a doua parte a Codului Civil erau cuprinse reglementări referitoare la

---

⁹ <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeftar/6309/view/?bbox=-2048%2C-6536%2C131732C-249>

¹⁰ <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeftar/3252/view/?bbox=-4121%2C-7743%2C13980%2C-265>; <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeftar/3267/view/?bbox=-1559%2C-3170%2C6050%2C-27>

¹¹ <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeftar/2168/view/?bbox=9631%2C-7257%2C18681%2C-3519>; <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeftar/3294/view/?bbox=-459%2C5626%2C4065%2C-3758>

¹² Constantin Ungureanu, *Cadastrul austriac din Bucovina*, disponibil la: https://ibn.idsi.md/si/tes/default/files/imag_file/Cadastrul%20austriac%20din%20Bucovina.pdf

¹³ *Allgemeines Reichs-Gesetz-und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich*, p. 769-771.

posesie, la dreptul de proprietate cu dezmembrămintele sale protejate de lege prin înscrierea în cartea funciară¹⁴. Între reformele legislative, complementare cu cele fiscale, în care se înscrie și introducerea cadastrului modern, trebuie menționate Patentele imperiale din 2 mai 1853 privind reglementarea raporturilor urbariale în Ungaria și cea referitoare la reglementarea raporturilor urbariale în Transilvania din 21 iunie 1854¹⁵. În efortul de reglementare a raporturilor urbariale anii 1853-1855 au fost emise mai multe instrucțiuni și regulamente; dintre cele cu implicare asupra introducerii cadastrului se poate menționa instrucțiunea din 16 septembrie 1853 referitoare la procedura preliminară ce trebuie urmată de comisiile de înscriere în cartea funciară, procedură numită și „localizare”, cu un regulament de aplicare din 23 iulie 1854. În 26 februarie 1855 a fost emisă o instrucțiune cu privire la dezbaterea succesiunilor. Potrivit acestor acte normative, comisia de înscriere trebuia să verifice înscrisurile feudalului, actele ultimei conscrieri urbariale, precum și alte înscrisuri provenite din cadastrul impozitului funciar, urmată de deschiderea unei noi cărți funciare, distinct în funcție de proveniența proprietății: urbariale pentru foștii iobagi sau municipală. Tot la 26 februarie 1855, prin Decret este definită alcătuirea cărții funciare structurată în trei părți, partea A cuprinzând numărul de ordine, comunitatea cadastrală, numărul topografic sau cadastral pentru una sau mai multe proprietăți, situarea în funcție de toponimia locală, folosința și suprafața, partea B cuprinzând proprietarul și baza juridică a înscrierii dreptului de proprietate și partea C, sarcinile care grevează dreptul de proprietate. La 15 decembrie 1855, pentru a aduce clarificări, Ministerul Justiției emite o Ordonanță care include Regulamentul de procedură pentru Cartea Funciară, cu precizări la modul de întocmire a cărții funciare¹⁶.

Instituirea unui nou sistem de impozitare în partea transleithană a Imperiului a fost considerată o urgență, astfel că prin Patenta imperială din 4 martie 1850 este introdusă impozitarea provizorie (așa numitul *Provisorium*), cu repartizarea uniformă a sarcinilor fiscale pentru toți cetățenii, sistem de impozitare ce trebuia aplicat în regim de urgență în Ungaria și Transilvania. Pentru stabilirea acestuia trebuia utilizat materialul cadastral existent, completat cu măsurători expeditivie iar în lipsa acestora, pe baza declarațiilor proprietarilor plătitori de impozite. Patenta imperială a fost urmată la scurt timp de o instrucțiune emisă în 2 august 1850 pentru personalul tehnic responsabil de aplicarea noului sistem de impozitare redactată în limbile germană și

¹⁴ *Codul Civil Austriac – în vigoare în Ardeal*, traducere de Ștefan Laday, Cluj, 1924.

¹⁵ *Patenta Împărătească din 21 iunie 1854 pentru Ardeal*, „Buletinul Guberniului Provincial pentru Marele Principat al Transilvaniei, 1854, p. 300-325.

¹⁶ Gerő László, *Országos földmérések az állami közigazgatás szolgálatában*, Budapest, Atheneum, 1934, p. 5-6; Imlig Konrád, *A magyar telekkönyvi jog*, Budapest, Franklin Társulat, 1902, p. 25-28, 38-39.

maghiară iar în anul următor o instrucțiune pentru accelerarea lucrărilor¹⁷. Instrucțiunea cuprinde prevederi cu caracter tehnic privind modul de introducere a noului sistem de impozitare. Inginerii vor trebui să folosească materialul cadastral din comunitatea fiscală dacă acesta există sau vor realiza măsurători expeditiv pe tarlale și tipuri de cultură – *in concreto* – de unde provine și denumirea de planuri sau hărți concrete, realizate cu acest scop, fără a ține seama de exigențele introducerii cadastrului stabil. Astfel, în instrucțiune este definită tarlăua ca o întindere mai mare de teren, constituită din parcele alăturate cu aceeași gen de cultură, cuprinsă între limite naturale sau create de proprietari. Măsurarea acestora este precedată de recunoașterea limitelor propuse de comisia locală, utilizarea rețelei de triangulație existente din ridicările topo-militare sau crearea unor rețele de triangulație locală sprijinită pe o bază locală realizată prin măsurători repetate cu lanțul. Lucrările de măsurare a tarlalelor vor fi realizate cu ajutorul planșetei cu dimensiuni standardizate pentru hârtie, cu caroiajul stabilit la 25 țoli x 20 țoli, care se prinde de marginile planșetei și cu ajutorul lunetei telescopice montată pe riglă gradată, precum și a lanțului. Reprezentarea tarlalelor se va face la scări adecvate. Geometrul va prezenta comisiilor fiscale locale o serie de documente constând în planuri de dispunere a tarlalelor și pentru fiecare tarla în parte, precum și registre cu înscrierea suprafețelor, calculul ariei parcelor, precum și declarațiile proprietarilor cu modul de folosire a suprafețelor.

Astfel de cazuri cu modul de întocmire a documentației cadastrale în cadrul *provisorium*-ului pot fi ilustrate în cazul unor localități din fostul comitat Satu Mare, precum Dumbrăvița, în care atât determinarea tarlalelor pe criterii toponimice, cât și determinarea suprafețelor acestora a fost realizată în 1852, Bontăieni și Sârbi în anul 1856 și altele¹⁸.

În Maramureșul istoric, aplicarea cadastrului în cazul *provisorium*-ului este prezentă în izvoarele arhivistice, fie prin acele crochiuri sau planuri la scară a comunităților cadastrale cu dispunerea tarlalelor și calculul suprafețelor acestora, fie prin crochiurile fără scară, însoțite de planuri concrete cu dispunerea parcelor în cadrul tarlalelor, cu numerotarea acestora cu numere topografice.

¹⁷ *Instruction zur Ausführung der Vermessungs-Operationen, für das mit allerhöchstem Patente vom 4. März 1850 angeordnete Grundsteuer-Provisorium*, Wien, 1850; *Utasítás a mérnöki munkálatok kivételére az 1850-ik évi martius hó 4-kén kelt legmagasb patens által rendelt földadó-provisoriumhoz. 5 mintával*, Bécs, 1850; *Pótló utasítás a mérnökök számára a telekadó-ideiglenegnek életbeléptetése iránt*, Bécs, 1851; *A telekadó-ideiglenegnél alkalmazott mérnökök munkálati eljárását tárgyaló pótló utasítás. [S. I.]*, 1851. Cf. Török Enikő, *A mérnökök feladatai a dűllönkénti felmérésnél*, „Catastrum”, an IV, 2017, nr. 1, p. 5.

¹⁸ Arhivele Naționale, Serviciul Județean Maramureș [infra: AN, SJMM], Colecția de documente privind organizarea teritoriului și reforma agrară, inv. 1723, dos. 41, vol. II, f.1-2; dos. 19, vol. II, f. 1-2; dos. 84, vol. II, f. 204, 209-211.

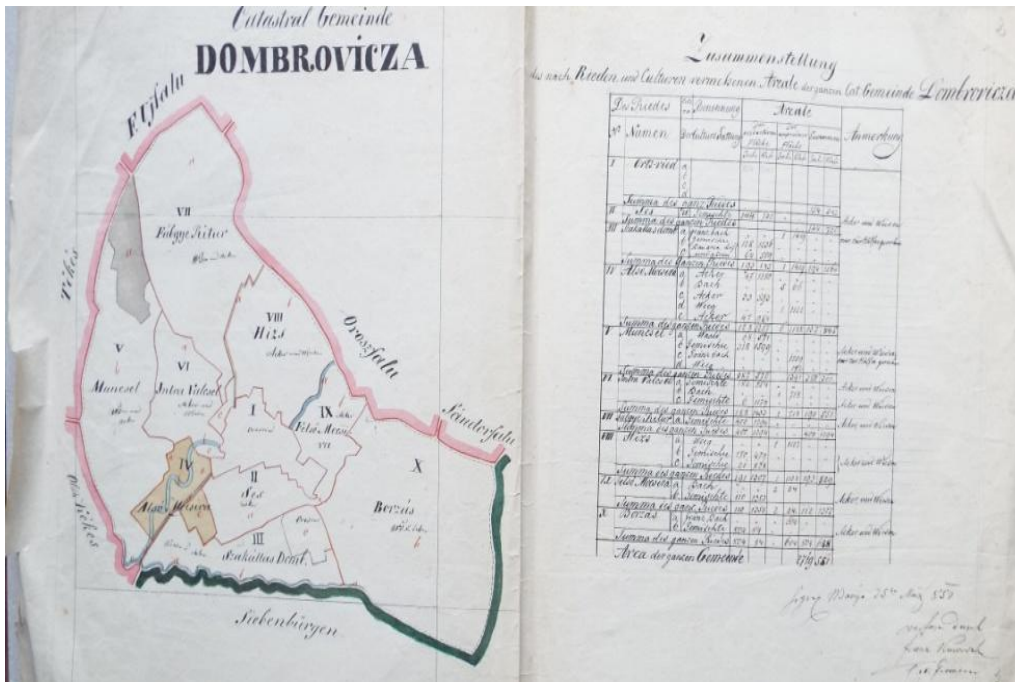

Fig. 1.

Schița cu dispunerea tarlalelor în localitatea Dumbrăvița cu tabelul suprafețelor conform cadastrului provizoriu, 1852. Sursa: Arhivele Naționale, Serviciul Județean Maramureș

Din studiul documentelor din acea perioadă se poate trage concluzia că lucrările de introducere a *Provisorium*-ului au fost realizate pentru toate comunitățile fiscale. Unele din planuri întocmite la scară, uneori fără precizarea acesteia, în multe cazuri nu fost înscris anul realizării. Astfel, în cazul comunității cadastrale Săliștea de Sus, a fost întocmit un plan al tarlalelor la scară însoțit de un tabel cu suprafețele acestora și simultan cu introducerea cadastrului stabil. În anul 1863 pentru această localitate a fost întocmită o colecție de hărți topografice concrete. De altfel, ultimul tip de documentații cadastrale constând în hărți topografice întocmite la scară sau fără scară (sau scară concretuală) au fost elaborate în deceniul liberal pentru toate localitățile din Maramureșul istoric, fiind în vigoare și astăzi.

În cazul localității Săliștea de Sus au fost întocmite în anul 1863 o colecție de hărți concrete constând în 33 de planșe, planșa cu dispunerea planurilor lipsind din motive necunoscute. Localitatea devenită oraș în anul 2004, are o suprafață de 6.859,91 ha a fost împărțită în anul 1863 în 137 de tarlale denumite în funcție de toponimia locală, localitatea având reprezentate la scară concretuală pe planurile topografice un număr de 7.410 parcele.

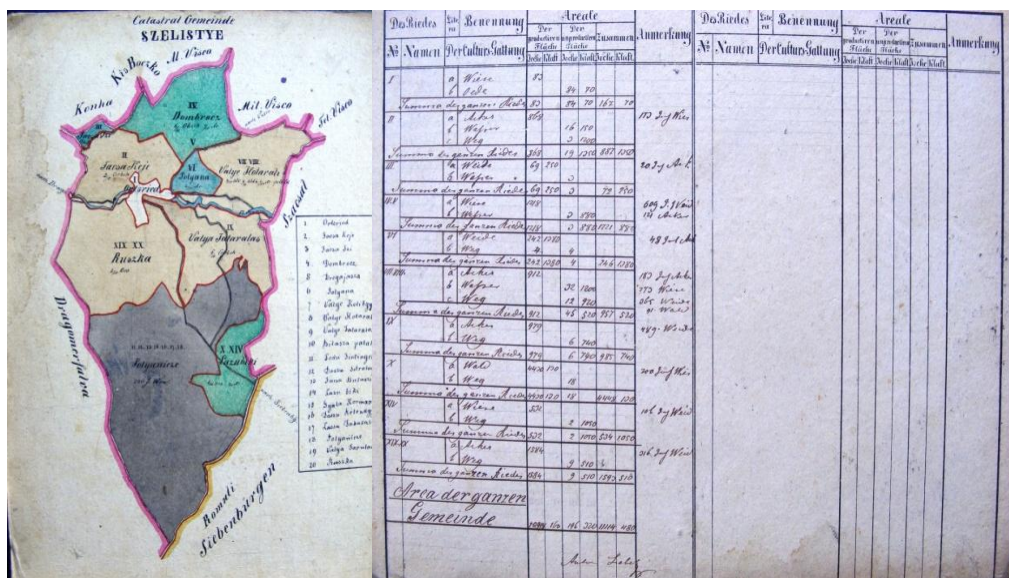

Fig. 2.

Schița cu dispunerea tarlarelor în localitatea Săliștea de Sus, Maramureș cu tabelul suprafețelor conform cadastrului provizoriu. Sursa: Arhivele Naționale, Serviciul Județean Maramureș.

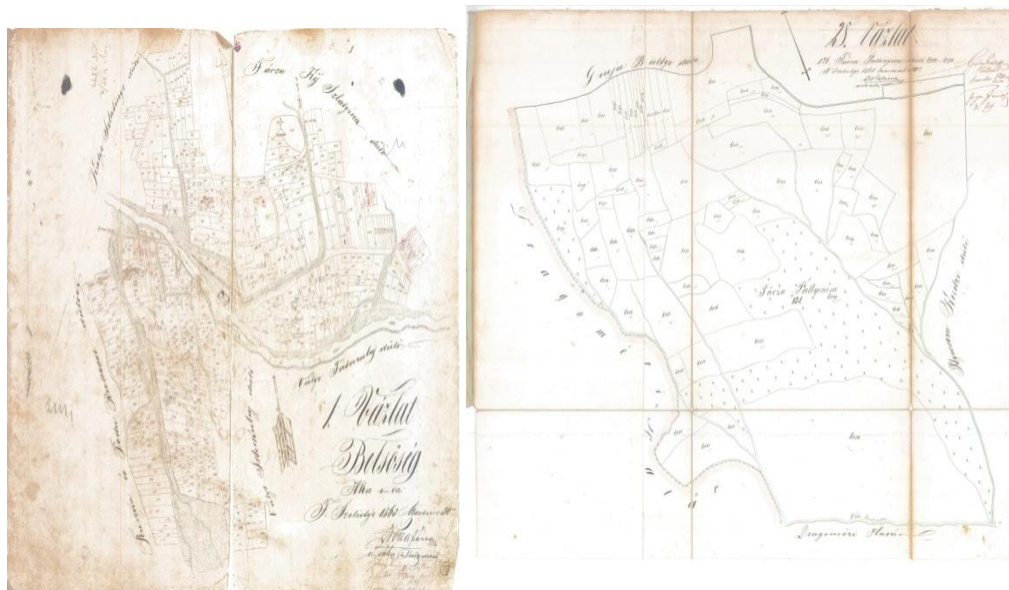

Fig. 3

Hărți topografice concrete ale unor tarlale din localitatea Săliștea de Sus, Maramureș întocmite în 1863 pentru aplicarea cadastrului provizoriu. Sursa: BCPI Dragomirești.

După 1856 încep lucrările de introducere a cadastrului stabil în Maramureș, comitatul fiind cuprins în proiectul de cadastrare a nord-estului Ungariei, în primul rând datorită interesului pentru resursele naturale ale acestei zone. În urma recensământului din 1850, în comitatul Maramureș erau 97.009 ruteni, 46.707 români, 15.025 evrei, 13.610 maghiari și 4.189 germani, în total 176.540 persoane recensate. Din punct de vedere economic, în primii ani ai deceniului absolutist comitatul Maramureș era o regiune eminentamente agricolă, însă cu importante resurse naturale. Acestea erau reprezentate de resurse ale subsolului constând în rezerve de sare exploatare la Coștiui, Ocna Șugatag și Slatina din partea dreaptă a Tisei, ori minereuri neferoase la Borșa, Budești și Botiza, minereuri feroase la Poiana Cobilei, unde a fost ridicată o topitorie și alta la Trebușa, prelucrarea fierului făcându-se și la Dolha, la atelierele familiei Teleky. De asemenea, Erariul a construit o fabrică de sticlă la Piatra. O altă resursă importantă o reprezenta din punctul de vedere al oficialităților vremii, pădurile estimate la o suprafață de 358.839 jugăre, în special pădurile de conifere care erau exploatare și transportate pe afluenții Tisei și apoi pe Tisa până la Solnoc prin plutărit. De altfel, prin plutărit se transporta și sarea înspre inima Ungariei. Agricultură, principala ramură economică a economiei maramureșene, bazată în principal pe cultivarea porumbului și ovăsului fără practicarea rotației culturilor și creșterea animalelor, a rămas înapoiată fiind invocate mai multe cauze: mentalitățile și practicile învechite, lipsa capitalului, lipsa unor centre de distribuire a unor semințe selecționate, terenul nesistematizat al satelor cu gospodării risipite pe hotar, între motive fiind invocată nerezolvarea relațiilor de proprietate ca urmare a desființării relațiilor iobăgești. Această sarcină a fost încredințată proaspăt înființatelor tribunale urbariale¹⁹. În acest context, introducerea cadastrului, pe lângă asigurarea stabilității fiscale a statului, contribuia la reșezarea relațiilor de proprietate în urma desființării relațiilor de servitute.

În Maramureș, ca și în alte comitate din Ungaria de nord, după Revoluția de la 1848, introducerea cadastrului stabil s-a realizat între 1856 și 1868 în baza patentelor imperiale amintite anterior și a unor instrucțiuni publicate în anul 1856²⁰, respectiv 1865.²¹ Aceste instrucțiuni au păstrat în parte structura celei publicate în anul 1824 cuprinzând într-un număr variabil de capitole: o parte administrativă și alta tehnico-științifică, însoțite de anexe. Spre deosebire de instrucțiunile din primele decenii ale secolului al XIX-lea, acesta unifică prevederile pentru introducerea cadastrului cu cele pentru realizarea rețelei de triangulație cadastrală de îndesire prin metode grafice. În prima parte a

¹⁹ Szöllösi Balázs, *Máramaros megye viszonyinak ismertetése*, Pest, 1856, p. 5-31.

²⁰ *Instruction zur Ausführung der zum Behufe des allgemeinen Katasters in Folge der Allerhöchsten Patente vom 23. December 1817 und vom 20. October 1849 angeordneten Landes Vermessung*, Wien, Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1856.

²¹ *Instruction für Ausführung der in Folge der Allerhöchsten Patente vom 23. December 1817 und vom 20. October 1849 angeordneten Katastral-Vermessung*, Wien, Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1865.

instrucțiunilor sunt descrise atribuțiile diferitor structuri responsabile cu introducerea cadastrului din cadrul Ministerului Finanțelor, începând cu personalul celor două directorate: al cadastrului și al triangulației și al structurilor teritoriale, respectiv pentru inspecții și apoi pentru topografi („geometri”) însărcinați cu măsurătorile de detaliu, geodezi („triunghiulatori”), adjuncții și asistenții lor, practicanți și figuranți. În partea a doua sunt cuprinse instrucțiuni tehnice, atât cu caracter geodezic, cât și topografic. Partea geodezică cuprinde ansamblul de lucrări pentru realizarea rețelelor locale de îndesire prin diferite metode prin măsurători sau determinări grafice de noi puncte pe hărți și aplicarea acestora în teren. Acestea, alături de determinarea limitelor hotarelor comunităților cadastrale, sunt considerate lucrări preliminare pe care urmează să se sprijine lucrările de cadastru. Urmează instrucțiuni pentru lucrările topo-cadastrale organizate pe sesiuni de lucru din timpul verii cu lucrări de teren și din timpul iernii cu lucrări de birou. Sunt precizate obligativitatea delimitării prealabile de către proprietari a parcelelor, tipul de instrumente ce trebuie utilizate, modul de realizare a măsurătorilor de detaliu și de întocmire a schițelor de teren sau indicative cu ajutorul planșetei topografice. În cadrul lucrărilor de birou sunt cuprinse instrucțiuni cu privire la calculul suprafețelor parcelelor și controlul calculelor, întocmirea planurilor cadastrale și colorarea acestora în funcție de clasa de cultură, determinarea clasei de calitate, tipurile de registre ce trebuie întocmite, precum și recepția și arhivarea materialului cadastral rezultat.

Lucrările de triangulație trebuiau să le precedă pe cele de măsurători de detaliu. Rețelele de triangulație de ordin superior I, II și III, numite în instrucțiuni și triangulație trigonometrică, urmăreau determinarea precisă a coordonatelor unor puncte ce constituiau noduri în rețele de triunghiuri cu acoperire la nivelul întregii monarhii. Proiectarea, realizarea și calculul compensărilor rețelelor de triangulație a fost realizată de personalul Biroului de Triangulație și al Biroului de Calcul, subordonat atât statului Major General, cât și unor structuri din cadrul Ministerului Finanțelor. Prin determinări astronomic-geodezice și măsurători au fost stabilite mai multe datumuri, datumul fiind un concept geodezic ce presupunea determinarea unor centre de proiecție cartografică pentru fiecare provincie în parte, precum și orientarea axelor sistemelor de coordonate respective. De interes pentru introducerea cadastrului în Maramureșul istoric este datumul Budapesta 1821 cu originea stabilită în Observatorul Gellérthey, situat pe dealul cu același nume. Acesta avea originea prin raportare la meridianul de origine Ferro (din insulele canare) valabil până la începutul secolului XX, în punctul de coordonate $\Phi_0 = 47^\circ 29' 15,97''$ latitudine nordică și $\Lambda_0 = 36^\circ 42' 51,57''$ est de Ferro ($19^\circ 3' 5,55''$ est de Greenwich). În cazul acestui datum a fost utilizat sistemul de proiecție Cassini-Soldner cu caroiajul rectangular. Din 1812 până în 1869 a fost utilizat elipsoidul de proiecție Zach cu turtirea $1/f = 1/324$ cu semi-axa mare $a = 6376602$ m pentru întreaga monarhie iar metodele de proiecție stabilite prin instrucțiuni au fost Cassini și Flamstädt modificat de Bonne.

Scopul triangulației trigonometrice cadastrale a fost acoperirea întregii monarhii cu o rețea de triunghiuri geodezice în care coordonatele punctelor geodezice de ordin superior, care constituie vârful triunghiurilor, să fie exact determinate, astfel încât pentru fiecare milă pătrată (4.000 stânjeni x 4.000 stânjeni) să fie determinate cel puțin trei puncte (în zonele montane și păduri masive minimum două puncte, cu condiția să aibă vizibilitate spre alte două puncte) care vor servi ca bază pentru realizarea triangulației grafice și a măsurătorilor de detaliu. Din aceste rețele de ordin superior, reprezentate pe secțiuni hârti la nivel de provincie, comitat sau district cu scări derivate din scara topografică militară 1:28.800 (1 țol la 400 de stânjeni) vor fi obținute prin metode grafice coordonatele unor puncte dintr-o rețea de ordin inferior, numită triangulație grafică, prin care se asigura integrarea măsurătorilor cadastrale în rețeaua geodezică, respectiv corectitudinea poziționării topografice, orientarea și prevenirea de acumulari de erori pe fiecare milă pătrată, suprafață pe care trebuiau determinate minim trei puncte în zona de șes și două în zona montană. În etapa lucrărilor geodezice preliminare se realiza împărțirea secțiunii de hartă cu suprafața de o milă pătrată în patru coloane notate cu minusculele a, b, c, d de la est la vest și cinci rânduri cu indicativele e, f, g, h, i, de la nord la sud obținându-se 20 de secțiuni cu o suprafață de 1.000 stânjeni x 800 stânjeni fiecare, respectiv o suprafață de 500 jugăre (cf. fig. 3). În teren se urmărea determinarea a cel puțin trei puncte de ordinul IV din care fiecare punct să fie vizibil din cel puțin alte două pentru fiecare secțiune de 1.000 stânjeni x 800 stânjeni.

Dat fiind faptul că Maramureșul era situat la distanță mare față de centrul de proiecție situat pe Dealul Gellérthegey, Budapesta, ceea ce din punct de vedere cartografic ar fi generat erori mari de proiecție și implicit de poziționare a lucrărilor cadastrale în raport cu rețeaua geodezică, se poate presupune că ar putut fi măsurată o bază locală pentru comitatul Maramureș. Conform hărților din perioadă, au fost stabilite puncte de triangulație de ordinul I pe vârfuri din dealurile și munții Maramureșului precum cele de pe vârful Pop Ivan, vârful Stogu, dealul Fehini din Remeți, Budești, Țibleș, Piatra Inelui.

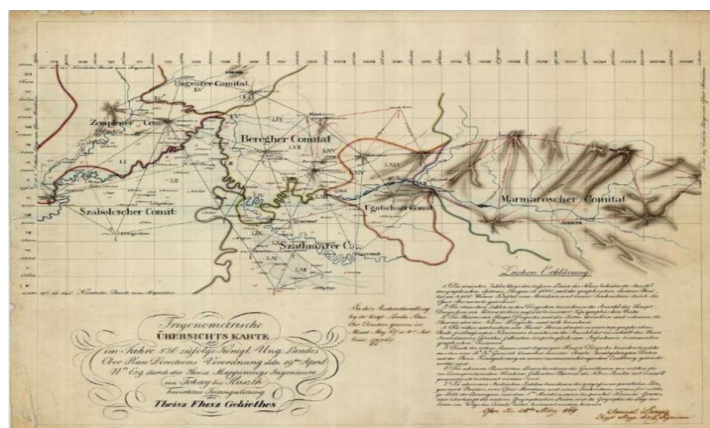

Fig. 4.
Extinderea rețelei de triangulație în zona Tisei superioare în anul 1836.
Sursa:
<https://maps.hungaricana.hu>

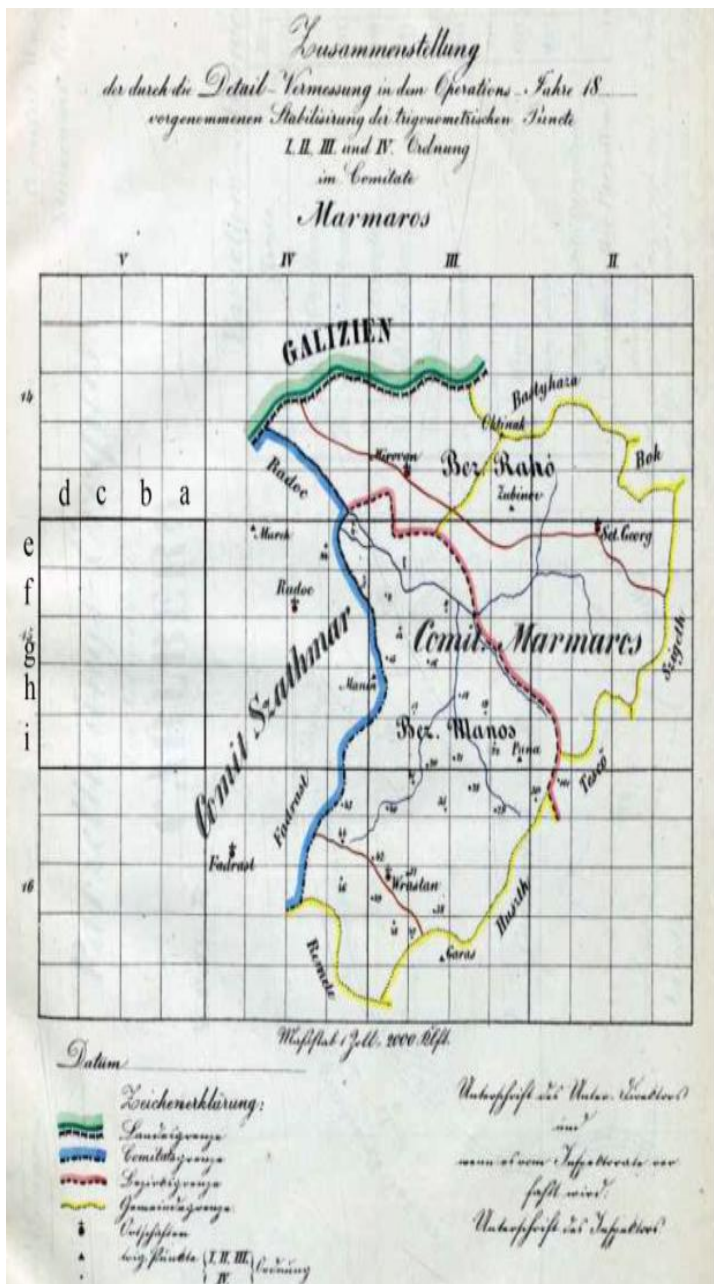

Fig. 5.

Hartă model cu compilarea punctelor de triangulație de ordinul I-IV în vestul comitatului Maramureș conform unei anexe la Instrucțiunea din 1865.

Conform instrucțiunilor, după realizarea triangulației grafice urma o altă etapă considerată preliminară: descrierea hotarelor localităților și limitelor parcelelor. Descrierea hotarelor trebuia realizată cu cel puțin un an înainte de realizarea măsurătorilor de detaliu. Descrierea hotarelor presupunea realizarea unor lucrări topo-geodezice finalizate cu o documentație standardizată, constând într-o descriere a principalelor semne de hotar și punctelor de inflexiune, direcția și distanța dintre puncte, consemnarea proprietarilor, însoțită de hărți la scară adecvată întocmită de „triangulator”, împreună cu membrii comisiilor de delimitare a hotarelor din comunitatea cadastrală vizată, cât și din toate comunitățile învecinate. Aceste comisii constituite din comisarul politic, inginerul geodez (triangulatorul), jurați locali, precum și persoane de încredere care cunosc limitele vor parcurge pe limite hotarul comunității cadastrale. Acestea devin definitive numai după finalizarea măsurătorilor de detaliu după aprobarea acestora de către inspectorul cadastral. Delimitarea hotarelor trebuia urmată de delimitarea parcelelor realizată de către proprietari sau împuterniciții acestora și semnalizarea acestora. Autoritățile fiscale vor comunica personalului din cadastru listele alfabetică ale proprietarilor de terenuri și construcții, fiind considerat proprietar real persoana care deține terenuri și construcții și plătește un impozit pentru acestea.

După 1856 în satele maramureșene sunt trimise echipe de topografi militari care vor realiza cadastrul tuturor localităților. Într-un climat de severitate politică și administrativă, satele maramureșene se pun în mișcare. Inginerii geodezi însoțiți de membrii ai comisiilor locale parcurg limitele de hotar ale comunelor și pregătesc astfel realizarea măsurătorilor de detaliu. În urma lucrărilor topo-geodezice „triangulatorii” vor întocmi documentații de delimitare a hotarelor comunităților cadastrale redactate fără excepție în limba germană. Datarea lor este în funcție de arondarea localităților la circumscripțiile financiare din perioadă. În circumscripția financiară Sighet au fost întocmite astfel de documente în anul 1858 cum este cazul localității Câmpulung la Tisa²². În anul 1859 sunt întocmite de către geodezi – „triangulatori”- protocoale de delimitarea hotarelor pentru localitățile din circumscripția financiară Ocna Șugatag, având exemplele comunităților cadastrale Bârsana, Botiza, Budești, Călinești, Cornești, Glod, Poienile Glodului (azi Poienile Izei), Slătioara, și Strâmtura²³. În circumscripția financiară Vișeu astfel de documente vor fi date în 1860 și întocmite și pentru anumite porțiuni separate de hotar în funcție de vecinătățile cu alte localități datorită terenului accidentat și a distanțelor mari²⁴.

²² AN, SJMM, fond Prefectura Maramureș, documente ordonate pe probleme, inv. 629, dos. nr. 269, f. 1-17.

²³ *Ibidem*, dos. nr. 258-266.

²⁴ *Ibidem*, dos. nr. 252-257.

Fig. 6.

Hartă cu descrierea hotarelor comunității cadastrale Strâmtura, Maramureș, întocmită în 1859 și aprobată în 1864. Sursa: AN, SJMM, Fond Prefectura Maramureș.

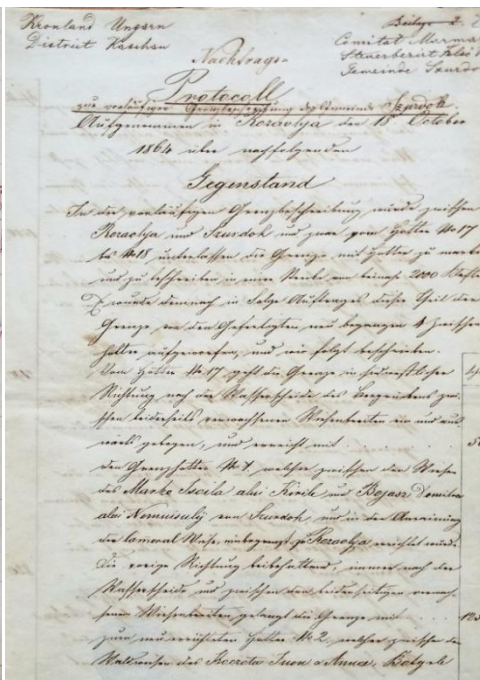

Fig. 7.

Pagină din protocolul cu descrierea hotarelor municipalității cadastrale Strâmtura, 1864. Sursa: AN, SJMM, Fond Prefectura Maramureș.

Conform instrucțiunilor, măsurătorile de detaliu sunt precedate de recunoașterea terenului de către geometri desemnați împreună cu așa numiții „indicatori”, persoane de încredere care potrivit dreptului cutumiar sunt desemnate din comunitate, pentru că cunosc bine limitele de proprietate sau proprietarii terenurilor. Într-o primă etapă sunt întocmite prin măsurători atunci când condițiile sunt favorabile, așa numite schițe indicative, de obicei de către geometrul adjunct. Geometrul alegea metodele de măsurare în funcție de natura terenului, cât și de densitatea detaliilor ce trebuie ridicate. Dimensiunile foi de secțiune sunt standardizate, respectiv 25 țoli x 20 țoli (658,2 mm x 526,7 mm), dimensiuni determinate de scara de reprezentare: 1 țol la 40 stânjeni care acoperă o suprafață de 500 jugăre, adică 287,73 ha (1 iugăr = 1600 stânjeni pătrați; 1 stângen pătrat = 3,596651566 mp). După finalizarea măsurătorilor geometrii predau autorităților politice și comisiilor locale pentru introducerea cadastrului materialul rezultat pentru verificare și corectarea eventualelor greșeli care pot fi realizate la fața locului iar limitele litigioase nerezolvate vor fi trasate cu roșu.

Planurile cadastrale definitive ca și registrele prevăzute în instrucțiuni vor fi realizate în timpul iernii. În privința planurilor cadastrale, au fost elaborate două tipuri: planuri cu dimensiunile 65,82 cm x 52,67 cm, pe hârtie cartonată sau colată pe pânză, realizate cu tuș negru și planuri desenate în tuș negru cu culori tempera, aplicate conform categoriei de folosință găsită în teren, corespunzătoare unui cod de corespondență prevăzut în instrucțiuni pe hârtie cartonată, rezultate prin împărțirea în patru a planșelor-secțiune cu dimensiunile aproximative 33 cm x 26 cm. Colecțiile de planuri sunt însoțite de planșe cu dispunerea planurilor și tarlalelor. Geometrii trebuiau să realizeze, de asemenea, protocolul (regISTRUL) suprafețelor, cel al construcțiilor, protocolul cu calculul suprafețelor, cel cu înscrierea claselor de cultură și a proprietarilor imposabili, descrierea definitivă a hotarelor și, împreună cu autoritățile fiscale, cartea funciară sau fișele de proprietate individuală.

Fig. 8

Codul culorilor pe clase de cultură și semnele convenționale utilizate pentru realizarea hărților cadastrale (limba germană), conform anexei la Instrucțiunea din 1856.

Nu ne sunt cunoscute foarte multe aspecte de detaliu privind introducerea cadastrului în Maramureșul istoric, întrucât sursele de informare primară, documentele de arhivă ale fostelor inspectorate sau directorate cadastrale dacă nu sunt pierdute nu au fost identificate sau nu au fost accesibile până în acest moment.

Ne sunt cunoscute, în schimb, numele câtorva dintre geometrii care au realizat sau coordonat activitatea de cadastrare a localităților din Maramureșul istoric, precum și anii în care au lucrat sau finalizat lucrările, prin semnarea documentelor cartografice cadastrale și partea scriptică a cadastrului. Astfel, la Borșa, o localitate montană cu suprafață mare, a lucrat, în perioada 1864-1865, o echipă formată din 12 geometri dintre care 4 erau geometri principali: Fr. Pollischovski, F. Smirzitz, H. Hönl, F. Neuhof și geometri adjuncți: L. Dylenski, F. Kirchof, Fr. Novotny, W. Rarek, H. Sam, A. Wyt, E. Ferie și O. Worliczki. În comunitatea cadastrală învecinată, Vișeu de Sus, o altă localitate mare, a lucrat o echipă de geometri principali, compusă din: O. Schindler, Ch. Schäffer, M. Saminschi și geometri adjuncți: I. Batysta, K. Spörer, A. Weber, A. Bader și M. Nifseh. În Călinești, localitate pe valea Marei, au efectuat lucrări cadastrale Fr. Prohaska și I. Zelezny în perioada 1863-1864, în 1860, la Desești, Samuel Ferdinand, în Ferești, Iosif Gera tot 1860, în Giulești, Eugen Hanimer în anii 1860-1863, în satul Glod, Iosif Lichman în anul 1864, în Hoteni, I. Mrkicka în anul 1864, în localitatea Iapa, azi cartier al Sighetului, a lucrat I. Cernak în anul 1860, în Ieud, I. Zahanek în anul 1863, în Ocna Șugatag, geometrul San Ferdinand în 1860, la Poienile Șieului (Izei) a efectuat lucrări de cadastu I. Reisimer în anul 1864, în cazul localității Remeți, Carol Suga în anul 1863, în Rona de Jos C. Spörer și E. Szmigieski în perioada 1860-1863, în localitatea Rona de Sus, I. Motre în 1860, în Ruscova a semnat Anton Angielski în perioada 1863-1864, la Săliștea de Sus, Carol Vostrovski în anii 1863-1864, în orașul Sighetu Marmăției au efectuat lucrări de cadastru K. Sruke și I. Martinec realizate în 1859-1860 iar în Sârbi, L. Adler în 1860.

Astfel de tipuri de documentații, deși incomplete, s-au păstrat în cazul localității Desești, de pe Valea Marei. Între documentațiile cartografice cadastrale identificate și întocmite în epocă, se numără un plan al comunei („croquis”) nedatat, întocmit la scară, dar neprecizată grafic de către geometrul Josef Sandor, cu delimitarea a opt tarlale, însoțit de un tabel cu suprafețele tarlalelor cu defalcarea pe clase de cultură²⁵.

---

²⁵ AN, SJMM, fond Prefectura Maramureș, Colecția de planuri și hărți, dos. nr. 2.

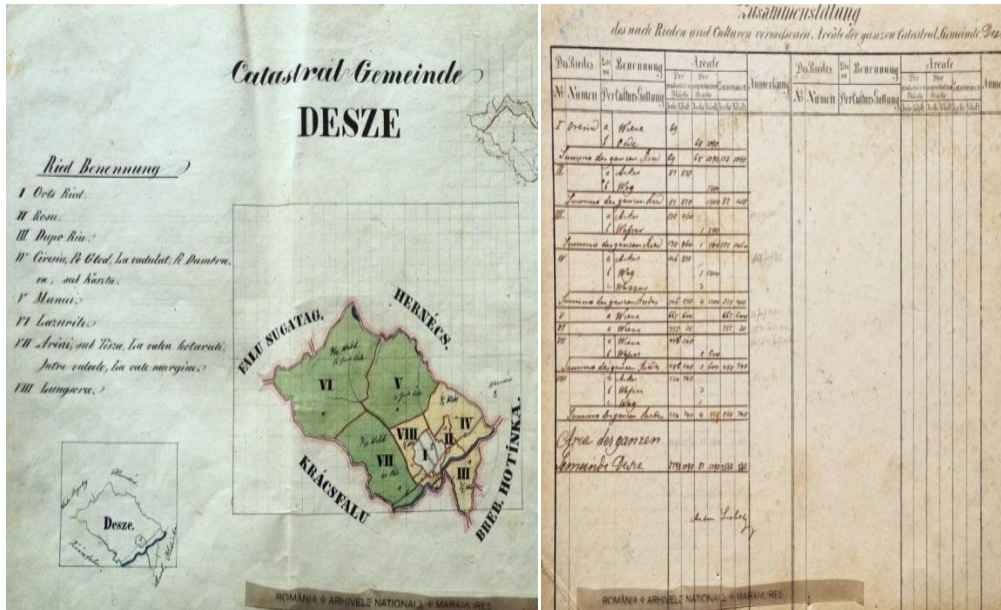

Fig. 9.

Hartă („croquis”) cu tarlalele comunității cadastrale Desești, Maramureș, însoțită de tabelul cu calculul suprafețelor pe categorii de folosință ale tarlalelor, întocmită probabil în 1854.

Sursa: Arhivele Naționale, Serviciul Județean Maramureș, Fond Prefectura Maramureș, colecția de hărți și planuri, dos. nr. 2.

Nu au putut fi identificate până în prezent protocoalele de delimitare a hotarelor comunității cadastrale Desești, dar, cu siguranță, astfel de documente au fost întocmite cam în aceeași perioadă cu celelalte localități din circumscripția financiară Ocna Șugatag, în anii premergători lui 1859.

La momentul cadastrării localității, terminată deja în anul 1860, circumscripția financiară Ocna Șugatag era subordonată districtului financiar Cașovia (azi Košice, Slovacia) iar personalul care executa lucrările era coordonat de Inspectoratul 3 cadastral. Măsurătorile de detaliu au fost realizate cu planșeta topografică de către „purtătorii de măsură” (adică de planșetă), cum este numit geometrul Johann Kratochil și de către geometrul adjunct de clasa a doua, Ferdinand Sam[uel]. Măsurătorile primare au fost materializate sub forma unor schițe indicative²⁶. Acestea sunt realizate conform prescripțiilor din instrucțiuni, având notate în colțul stânga sus indicatorii cadastrali de poziționare a secțiunii de plan în canevasul provinciei din care face parte zona măsurată.

²⁶ AN, SJMM, Documente privind organizarea teritoriului și reformele agrare. Documentații cadastrale (registre, hărți/schițe cadastrale) 1806-1867, inv. 1723, dos. nr. 40, vol. IV, f. 1-31.

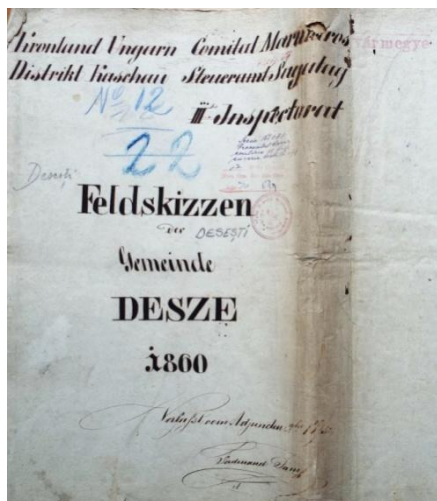

Fig. 10.
Plan sau schiță indicativă („Feldskizze”) cu o secțiune de plan din intravilanul comunității cadastrale Desești.
Sursa: Arhivele Naționale, Serviciul Județean Maramureș, Fond Documente privind organizarea teritoriului și reformele agrare, dos. 40.

Între documentele cartografice cu cea mai mare importanță, elaborate în lucrările de introducere a cadastrului în Desești, se regăsesc planurile cadastrale realizate la scara standard 1:2800, fiind datate în 1860. Sunt realizate îngrijit, colorate cu tempera, conform codurilor culorilor prescrise în instrucțiuni, având înscrise în interiorul fiecărei parcele numele proprietarului și numărul cadastral al fiecărei parcele sau subparcele, în funcție de clasa de cultură. În cazul comunității cadastrale Desești, au fost realizate 46 de secțiuni cu dimensiuni aproximative de 33 cm x 28 cm, organizate în 14 secțiuni de hartă. Colecția este însoțită de un plan cu dispunerea secțiunilor și tarlalelor.

O altă categorie de documente elaborate în urma lucrărilor de introducere a cadastrului au constituit-o registrele ca instrumente de lucru la îndemâna autorităților fiscale în stabilirea noului sistem de impozitare. În cazul comunității cadastrale Desești, Maramureș, a fost întocmit un protocol cu calculul suprafețelor (*Berechnungs Protocoll*) pentru fiecare parcelă în parte și pentru tarlale, fiind înregistrate în total 4.881 parcele²⁷, indexul alfabetic al proprietarilor (*Alphabetisches – Verzeichnis*) având înscriși 316 proprietari²⁸, registrul (protocolul) parcelelor (*Original Parzellen – Protocoll*)²⁹ cu indicarea în ordine crescătoare a tuturor numerelor cadastrale în ordine crescătoare, proprietarii acestora cu numerele de casă, categoria de folosință și suprafața acestora.

Însă, documentația elaborată în cursul introducerii cadastrului stabil nu a dobândit valoare juridică din motive de ordin politic, fiind menținute în vigoare în cazul Maramureșului istoric documentațiile cadastrale ale cadastrului provizoriu. Cu scop practic pentru uzul administrațiilor fiscale locale, la nivelul primăriilor și oficiilor fiscale, au fost întocmite registre de corespondență între numere cadastrale din înregistrările cadastrului stabil și cele ale cadastrului concretual, care mai pot fi găsite în arhivele unora dintre primăriile din Maramureșul istoric, cum este cazul celor cercetate la primăria Borșa sau Bârsana.

Odată cu lucrările de cadastru a început în deceniul liberal și întocmirea registrelor cadastrale și a cărților funciare pentru întocmirea cărora o facțiune din elita românească maramureșeană cu atitudini filomaghiare și-a făcut publică opțiunea în presa de limbă ungară pentru utilizarea limbii maghiare. Această atitudine a fost aspru înfierată de către episcopul greco-catolic Ioan Alexi de la Gherla care a trimis, la 6 august 1862, preoților din vicariatul Maramureșului o circulară care înfierează atitudinea acestora și face o emoționantă pledoarie pentru cultivarea limbii române³⁰.

Documentațiile elaborate în această perioadă aparținând celor două tipuri de cadastru au stat la baza întregului eșafodaj fiscal și juridic în deceniile care vor urma.

Încheierea pactului dualist în 1867 a avut printre consecințe și prin separarea parcursului sistemului cadastral conceput până atunci ca un sistem unitar, aplicabil pentru întreg Imperiul.

În Bucovina, rămasă în structura cisleithană a Imperiului dualist, lucrările de introducere a cadastrului general se consideră în general încheiate în anul 1861, activitățile ulterioare fiind cele de mentenanță. În această provincie, lucrările de introducere a cadastrului stabil s-au realizat în două momente

---

²⁷ *Ibidem*, vol. III, f. 1-158.

²⁸ *Ibidem*, vol. III, f. 159-165.

²⁹ *Ibidem*, vol. IV, f. 1-263.

³⁰ AN, SJMM, fond Protopopiatul greco-catolic Ieud, dos. nr. 2. f. 11-12.

istorice diferite: o primă etapă, cuprinsă între 1819 și 1823, care a inclus Cernăuțiul și localitățile dintre Prut și Nistru și cele de pe Valea Ceremușului. Lucrările vechi de cadastrare fiind deja perimate, au fost reluate după 1854 până în 1857, având ca rezultat întocmirea cadastrului pentru 319 localități, acoperind o suprafață de 10.450 km², cu un material cadastral impresionat, cuprinzând aproape 5.000 de planșe cadastrale³¹. Prin Legea privind reglementarea impozitului pe proprietate (în germană: *Grundsteuerregulierungsgesetz*), emisă în 24 mai 1869, s-a avut în vedere unificarea sistemelor de impozitare diferite din provinciile austriece ale Imperiului, stabilind o unificare a condițiilor de evaluare existente până atunci cu adoptarea a opt clase de cultură, cu până la opt clase de calitate pentru fiecare. Pentru multe din provinciile cisleithane lucrările de cadastru în urma evoluțiilor în relațiile de proprietate: schimbări de proprietari, modificări de limite de proprietate, schimbări ale claselor de cultură, s-a impus prin lege obligația revizuirii – o dată la 15 ani – a registrului funciar³². În același efort de modernizare a cadastrului, în partea austriacă a imperiului, a fost emisă, la 25 iulie 1871, Legea privind cartea funciară (în germ. *das Grundbuchsgesetz*). Potrivit legii, cartea funciară este o colecție de documente cu caracter public, reunite sub un indicator cadastral unic pentru o comunitate cadastrală cuprinzând trei părți: partea A înscrierea drepturilor reale a parcelor ce constituie corpul de proprietate pentru proprietarul sau proprietarii înscrși în partea B și eventualele obligații care grevează proprietatea înscrise în partea C. Această lege consacră prin cartea funciară un sistem dual prin care se combină lucrările de cadastru și cartea funciară³³. În deceniul următor, în 23 mai 1883, este publicată Legea cadastrului (în germ. *das Evidenzhaltungsgesetz*), care include nu doar o serie de prevederi ordin tehnic privind cadastrul, ci și obligația actualizării sporadice sau periodice a cadastrului o dată la trei ani³⁴. Această lege s-a bazat pe experiența pozitivă din lucrările de reambulare a cadastrului din Bucovina.

Nu cu aceeași tenacitate s-a realizat introducerea sau mentenanța în partea transleithană a imperiului. Ungaria nu a reușit în perioada dualistă să introducă o lege a cadastrului, așa cum a fost introdusă în partea cislethană iar lucrările de introducere a cadastrului, mari consumatoare de resurse, s-au desfășurat lent, localizate pe arii mai restrânse și cu dese întreruperi. Sub aspect legislativ pot fi remarcate trei direcții deja consacrate din perioada de introducere a cadastrului.

³¹ Constantin Ungureanu, *op. cit.*

³² „Reichsgesetzblatt für das Kaisertum Österreich”, Jahrgang 1869, vol. XXXIII, p. 345-358.

³³ „Focea legilor imperiale pentru regatele și țerile reprezentate în Senatul imperial”, Viena, 1871, p. 241-261.

³⁴ „Reichsgesetzblatt für das Kaisertum Österreich”, Jahrgang 1883, vol. XXVIII, p. 249-269; Franz Praxmeier, *Fünfzig Jahre Evidenzhaltungsgesetz*, „Österreichische Zeitschrift für Vermessungswesen”, anul XXXI, nr. 2, 1933, p. 21-26.

Primul dintre acestea este domeniul tehnico-științific, fiind emise o serie de instrucțiuni în anii 1869³⁵, 1904³⁶ și 1910³⁷. Prima dintre ele nu este decât o traducere revizuită a instrucțiunii emise în 1865, cele din 1904 și 1910 reflectă evoluțiile tehnico-științifice în materie de cadastru, operând o serie de redefiniri ale metodelor utilizate în cadastru. Întocmirea planurilor cadastrale cu planșeta topografică rămâne metoda de bază, dar se introduc și metode noi, cum este cea poligonometrică, precum și procedurile de urmat în cazul dezmembrărilor de parcele. Componenta juridică a cadastrului a fost legiferată prin Articolul de lege XXIX din 1886³⁸, potrivit căruia registrele funciare sunt înlocuite de cărțile funciare întocmite după modelul deja stabilit de Patenta din anul 1855.

În domeniul fiscal, cadastrul rămâne principalul instrument în stabilirea impozitului funciar. Legislația în domeniu debutează după încheierea pactului dualist cu Articolul de lege VII din 1875³⁹ privind reglementarea impozitului funciar, care preia modelul austriac în stabilirea claselor de cultură și a claselor de calitate pentru fiecare categorie de folosință. Legea stabilea că impozitarea se face pe baza declarației proprietarilor, verificarea corectitudinii declarațiilor făcându-se pe baza hărților cadastrale existente, în lipsa acestora pe baza lucrărilor urbariale, cu registrele și hărțile întocmite sau a hărților concretuale și a registrelor aferente cadastrului concretual. În vederea punerii în aplicare a legii au fost înființate inspectorate cadastrale care se suprapuneau total sau parțial cu circumscripțiile fiscale. Legea este modificată în 1881, prin Articolul de lege XL privind modificarea unor dispoziții ale legii VII din 1875⁴⁰, care stabilește faptul că impozitul trebuie stabilit pe baza lucrărilor de cadastru. Articolul de lege V privind ajustarea impozitului funciar proporțional cu venitul net are în vedere actualizarea lucrărilor de stabilire a impozitului funciar,

³⁵ *** *Utasítás a katasteri felmérés végrehajtására. M. kir. Pénzügyminisztérium, Buda, 1869, 68, XXXII minta.*

³⁶ *** *Utasítás az országos katasteri felmérés végrehajtására. Háromszögtani háromszögelés általános része és részletes felmérés. kiadta a m. kir. Pénzügyministerium 1904. évi december hó 17-én 1. 583. szám alatt kelt rendelettel, Budapest, 1904.*

³⁷ Szikszay Elek: *Az 1894. évi április hó 9-én 9.324. szám alatt kelt pénzügyministeri rendelettel kiadott eljárási utasítás a felmérési munkálatok nyilvántartásával megbízott katasteri mérnökök számára. A m. kir. Igazságügyministeriumnak 1893. évi május hó 26-án 19.665/IM. sz. a. kelt rendeletével kiadott telekkönyvi betétszerkesztési utasítás vonatkozó szakaszaival, valamint a kapcsolatos igazságügyi, földművelésügyi, kereskedelemügyi, belügyi és pénzügyministeri rendeletekkel, nemkülönben gyakorlati eljárási útmutatásokkal, Budapest, 1910.*

³⁸ 1886. évi XXIX. Törvénycikk a telekkönyvi betétek szerkesztéséről, text disponibil la: [https:// net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=88600029.TV](https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=88600029.TV)

³⁹ 1875. évi VII. Törvénycikk a földadó szabályozásáról, text disponibil la: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87500007.TV>

⁴⁰ 1881. évi XL. Törvénycikk a földadó szabályozásáról szóló 1875: VII. tc. némely intézkedéseinek módosítása tárgyában, text disponibil la: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=88100050.TV>

venitul urmând să fie stabilit de comisii de evaluare în baza lucrărilor de cadastru⁴¹.

O altă categorie de acte normative cu efect asupra lucrărilor de cadastru sunt cele care priveau reglementarea raporturilor urbariale nerezolvate în Transilvania, respectiv Articolul de lege XXIV din 1892⁴², precum și Articolul de lege XXXIX din 1908⁴³ privind împărțirea fostelor moșii urbariale între localități cu acordarea de compensații foștilor proprietari, parcelarea trebuind să se facă de către personalul autorizat în baza unor hotărâri judecătorești.

În Maramureș, introducerea cadastrului a fost prioritate pentru autoritățile imperiale, date fiind resursele naturale ale zonei: lemnul și sarea, fiind printre primele comitate din perioada absolutistă care au fost cadastrate. Introducerea cadastrului în Transilvania, după 1868, s-a făcut în mod discontinuu începând cu partea de vest: în Banat, Satu Mare, Bihor și Arad lucrările de cadastru erau finalizate în anul 1888. În Transilvania au avut prioritate fostele regiuni grănicerești: Năsăudul și Bistrița au fost cadastrate până în 1906 iar zona minieră Petroșani a fost cadastrată în perioada 1908⁴⁴.

După Marea Unire din 1918, administrația românească a preluat instituțiile abilitate anterior să gestioneze lucrările de cadastru din Transilvania, Banat și Bucovina, menținând totodată în vigoare și legislația specifică cadastrului la momentul preluării. Prin Decretul Consiliului Dirigent nr. 1 din 24 ianuarie 1919 se mențin în mod provizoriu, justificat de interesul ordinii publice și continuității ordinii de drept, instituțiile și legislația în baza căreia acestea au funcționat, până la noi dispoziții sau revocări. În perioada care a urmat au fost făcute mai multe propuneri legislative de reorganizare a Direcției Cadastrului, cu studierea legislației cadastrale din statele succesoare ale Imperiului Austro-Ungar, cum a fost de exemplu Legea din 16 decembrie 1927 privind cadastrul funciar și evidența cadastrală din Republica Cehă⁴⁵. La mai bine de un deceniu după Marea Unire, Legea nr. 93 din 13 aprilie 1933 pentru organizarea cadastrului funciar și pentru introducerea cărților funduare în Vechiul Regat și Basarabia este primul act

⁴¹ *1909. évi V. Törvénycikk a földadókataszter kiigazításáról és a földadó százalékának megállapításáról*, text disponibil la: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=90900005.TV>

⁴² *1892. évi XXIV. Törvénycikk az ország erdélyi részeiben, továbbá a volt Kraszna-, Közép-Szolnok, Zarándmegyék és a volt Kővárvidék területén a birtokrendezési, arányosítási és tagosítási ügyekben követendő eljárásról szóló 1880: XLV. Törvénycikk némely határozatainak módosításáról és kiegészítéséről*, text disponibil la: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=88600029.TV>

⁴³ *1908. évi XXXIX. Törvénycikk a birtokrendezést, különösen az urbéri elkülönítést, arányosítást és tagosítást tárgyazó 1836: VI., X., XII., 1840: VII., XXX., XXXI. és 1871:LIII. Törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről*, text disponibil la: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=90800039.TV>

⁴⁴ Török Enikő, *A kataszteri részletes felmérés előrehaladása Magyarországon 1856 és 1916 között*, „Catastrum”, an 2, (2015), nr. 1, p. 11-18.

⁴⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale [infra: ANIC], Fond Ministerul Agriculturii și Domeniilor [infra: MAD], Direcția cadastru, dos. nr. 98/1928 f. 78-105 și dos. nr. 120/1929, f. 85-93.

normativ de după Marea Unire care reglementează lucrările de cadastru nu numai în provinciile desemnate, ci și pentru provinciile din fosta monarhie bicefală, precizând că lucrările de cadastru din aceste provincii sunt menținute în vigoare până la reambularea, completarea și actualizarea acestora, restabilirea lucrărilor de triangulație în conformitate cu principiile stabilite de lege. Principiile generale ale legii se referă la scopul cadastrului funciar, părțile sale esențiale, aspecte tehnice, cu definirea teritoriului cadastral și a parcelei, ramurile de cultură și principiul publicității. Prin Decretul-lege nr. 478 din 1 octombrie 1938 se dispunea extinderea aplicării în Bucovina a legislației din Vechiul Regat fiind urmată de Decretul-lege nr. 511 din 13 octombrie 1938 pentru punerea în aplicare în Bucovina a legii pentru unificarea dispozițiilor privitoare la cărțile funciare. Unificarea legislației cadastrale a fost un deziderat al perioadei interbelice făcând parte dintr-un demers legislativ mai larg, cel mai important fiind Codul Civil și Codul de Procedură Civilă. Decretul-lege nr. 115 din 27 aprilie 1938 pentru unificarea dispozițiilor privitoare la cărțile funciare pentru Transilvania și Bucovina a fost un demers legislativ considerat necesar în unificarea sistemului de carte funciară din România interbelică. Potrivit legii, sarcina executării lucrărilor de cadastru revenea Ministerului Agriculturii și Domeniilor prin Direcțiunea Cadastrului, cu respectarea dispozițiilor Legii nr. 93 din 20 aprilie 1933, consfințind legal transferul de competențe în materie de cadastru de la Ministerul de Finanțe din Monarhia austro-ungară la Ministerul Agriculturii și Domeniilor în România interbelică realizată faptic după Marea Unire. Odată cu izbucnirea celui de al Doilea Război Mondial, legea nu putut produce efecte decât în Bucovina, în Transilvania rămasă neocupată după Dictatul de la Viena a putut produce efecte numai după promulgarea Legii nr. 389 din 21 iunie 1943 pentru extinderea legislației civile și comerciale a Vechiului Regat în România de peste Carpați. Procesul de unificare legislativă în materie de cadastru și carte funciară a continuat și după război. Legea nr. 260 din 4 aprilie 1945 privitoare la legislația aplicabilă în Transilvania de Nord, precum și la drepturile dobândite în acest teritoriu, în timpul operațiunii ungare precum și Legea nr. 241 din 12 iulie 1947 pentru punerea în aplicare în Transilvania a legii pentru unificarea dispozițiilor privitoare la cărțile funciare din 27 aprilie 1938, pentru întreaga Transilvanie.

Fără a avea efect direct asupra metodologiei și tehnicilor lucrărilor de cadastru legile privind reforma agrară din perioada interbelică au orientat masiv desfășurarea lucrărilor de cadastru în această direcție, acestea fiind considerate, din motive politice, o prioritară a momentului. Cadrul legislativ al reformei agrare interbelice a constat în Transilvania în principal în Decretul-lege din 10 septembrie 1919, redactat și propus de către Sfatul Național Român care a fost modificat și adoptat în forma finală în 30 iulie 1921 și Legea pentru reforma agrară pentru Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș⁴⁶ care a fost completată

---

⁴⁶ „Monitorul Oficial”, Partea I-a, Legi, Decrete, nr. 93, 30 iulie 1921.

cu Regulamente de aplicare⁴⁷. Pentru Bucovina, la propunerea Consiliului Național a fost adoptată Legea nr. 3608/1921 pentru reforma agrară din Bucovina⁴⁸, urmată un Regulament al Legii Agrare pentru Bucovina, promulgat prin decret regal, cu nr. 4.823, în 22 noiembrie 1921⁴⁹. Complementar, Direcția Cadastrului a publicat un Regulament special pentru aplicarea pe teren a lucrărilor de expropriere în Bucovina⁵⁰.

Cea de a doua reformă agrară a fost legiferată cu sprijin sovietic la propunerea Partidului Comunist prin Decretul-lege pentru înfăptuirea reformei agrare, nr. 187/1945, formulată succint în numai 26 articole⁵¹, urmată de un regulament de aplicare.

La momentul preluării de către administrația românească a instituțiilor de cadastru exista în Transilvania un Inspectorat General și Geodezic cu sediul la Cluj în coordonarea unui inspector general și șapte inspectorate cu sediile în Timișoara, Oradea, Satu Mare, Oradea, Cluj, Aiud, Bistrița și Sighișoara (mai târziu la Brașov). În Bucovina exista un Inspectorat General Cadastral cu 19 birouri de evidență cadastrală corespunzătoare la tot atâtea judecătoria de ocol, din care unele nu funcționau din lipsă de personal. Aceste instituții cu funcționare la început autonomă au fost subordonate începând din 1922 Direcției Cadastrului și Lucrărilor Tehnice, o structură înființată în 1919 în cadrul Casei Centrale a Cooperăției și Împroprietăririi Sătenilor⁵². Funcționarea acestei direcții s-a făcut în baza Decretului lege 3.922 din 1919 ce privea mai ales coordonarea lucrărilor de cadastru din Vechiul Regat, extinse ulterior la întregul teritoriu național. Din 1924 pentru accelerarea lucrărilor de reformă agrară a fost înființat un Inspectorat Cadastral la Arad subordonat Inspectoratului cadastral București care avea arondate teritorii din județul Arad și parțial în județele Bihor și Timiș. În 1929 are loc o altă reorganizare impusă prin Legea de organizare a ministerelor din 2 august din 1929, Direcția de Cadastru și Lucrări Tehnice din cadrul Ministerul Agriculturii și Domeniilor devenind Direcția Cadastrului, Comasărilor și Ameliorării Terenurilor Agricole⁵³ cu organizarea de regiuni tehnice arondate unor Birouri de cadastru, ca servicii externe cu rol în organizarea și coordonarea tuturor lucrărilor privind

⁴⁷ Regulamentul de aplicare al Legii pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș (aprobat cu Decretul regal nr. 3056 din 7 iulie 1922, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 79 din 12 iulie 1922); Regulamentul de aplicare al art. 22 din Legea pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 135 din 20 septembrie 1922 cu Înaltul decret regal nr. 3881, București, 1924.

⁴⁸ „Monitorul Oficial”, Partea I-a, Legi, Decrete, nr. 93, 30 iulie 1921.

⁴⁹ „Monitorul Oficial”, nr. 192 din 26 noiembrie 1921.

⁵⁰ ANIC, Fond MAD, Direcția cadastru, dos. nr. 138/1930, f. 33-38.

⁵¹ „Monitorul Oficial”, Partea I nr. 68 bis, 23 martie 1945, p. 342.

⁵² Cf. Decretul Lege nr. 3922/1919, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 225, 31 decembrie 1918.

⁵³ *** *Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Istoric, organizare, realizări și perspective*, București, 1937, p.15

cadastrul. Numărul inspectoratelor este redus la nivel național, de la 18 câte existau, la 7. Această reorganizare s-a dovedit nefuncțională, astfel că, în 1931, Directoratele locale propuse de lege sunt desființate⁵⁴. În 1937 are loc o nouă reorganizare administrativ-instituțională a Direcției Cadastrului, când i se schimbă denumirea în Direcția Cadastrului Comasărilor și Ameliorării Terenurilor Agricole⁵⁵, menținută până în 1939 când, prin Decret regal⁵⁶, este înființată în cadrul Ministerului Justiției Direcțiunea cărților funciare prin transferul atribuțiilor Direcțiunii Cadastrului de la Ministerul Agriculturii. Direcțiunea nou înființată va avea două servicii: Serviciul cărților funciare și Serviciul cadastrului funciar. Pe lângă Direcțiune va funcționa și un Consiliu al cărților funciare, prevădute stabilită prin Legea cadastrului din 1933. Organigrama Serviciului cadastrului va cuprinde birourile geodezic, de măsurătoare cadastrală, cartografiere, ateliere, evidență cadastrală și serviciul de arhivă. Se mențin în cadrul Ministerului Justiției serviciile cadastrale exterioare organizate pe inspectorate cadastrale din Cernăuți, Cluj, Oradea, Arad, Brașov și Timișoara, în timp ce celelalte servicii cadastrale se desființează. Această organizare este menținută până în anul 1949, când Direcțiunea de Cadastru este transferată, din nou, la Ministerul Agriculturii și Domeniilor, sub denumirea Direcția evidenței, cadastrului și circulației bunurilor⁵⁷. O situație ingrată a avut serviciul de evaluare și evidență cadastrală, al cărui scop principal a fost de a urmări ținerea la zi a fișelor cadastrale la nivel de localitate, pe baza cărora s-a calculat impozitul funciar, inclusiv pentru loturile de împrumietăriți. Acest serviciu a fost înființat în 1885 în baza Articolului de lege XXII și a Regulamentului nr. 45.055 din 1855 al Ministerului de Finanțe. Din 1929 activitatea acestui serviciu a fost mult restrânsă, ceea ce a dus la disfuncții și abuzuri⁵⁸.

În contextul legislativ și instituțional rezumat anterior, personalul antrenat în executarea de lucrări de cadastru a întreprins mai multe tipuri de lucrări.

De departe cea mai importantă activitate tehnică de cadastru a fost cea care a privit aplicarea hotărârilor de reformă agrară, îndeosebi pentru cea din 1921 și mult mai puțin pentru cea din 1945, urmând apoi lucrările curente prevăzute de legislația cadastrală constituită din legi, regulamente, ordonanțe ministeriale în vigoare din provinciile istorice încorporate în statul național român după Marea Unire, respectiv cea maghiară în Transilvania și Banat, precum și cea austriacă în Bucovina. Potrivit unui proiect de lege din 1927 pentru organizarea și funcționarea corpului tehnic al inginerilor hotarnici,

⁵⁴ *Ibidem*, p. 15 și ANIC, Fond MAD, Direcția cadastru, dos. nr. 178, 109.

⁵⁵ Decretul-Lege nr. 1986 din 2 noiembrie 1936 publicat în „Monitorul Oficial” nr. 255 din 2 noiembrie 1936, ratificat prin Legea din 26 ianuarie 1937.

⁵⁶ „Monitorul Oficial”, Partea I-a, Legi, Decrete, nr. 83, 7 aprilie 1939.

⁵⁷ ANIC, Fond MAD, Centrală, dos. 178/1948, f. 2.

⁵⁸ *Ibidem*, dos. nr. 133/1930, f. 3-5v, dos. 98/1928, f. 6.

personalul autorizat putea executa lucrări geodezice și triangulație de orice ordin, nivelment, hotărnicii, partaje, lotizări, cadastru, comasări, întocmiri de planuri de situație, toate lucrările prevăzute de legea minelor, orice lucrări referitoare la cartea funciară, expertize de specialitate și orice alte tipuri de lucrări legate de această profesie. Verificarea lucrărilor se face de către inspectorul de cadastru⁵⁹. Deși această lege nu a fost promulgată, se va constitui totuși în 1928 o Asociație a topometrilor din România, care s-a afiliat Federației Internaționale a Geometrilor cu sediul la Zürich, care organiza congrese odată la patru ani⁶⁰.

Lucrările de reformă agrară au fost efectuate de către personal autorizat și auxiliar din cadrul direcțiunilor sau inspectoratelor de cadastru sau având calitatea de antreprenori în baza unor caiete de sarcini, elaborate începând din anul 1920, cu ediții anuale, de către Direcția Cadastrului avizate prin decizie ministerială, în care sunt prevăzute condițiile de ordin tehnic, financiar și administrativ⁶¹.

Lucrările de aplicare a reformei agrare în Transilvania au fost precedate de lucrări geodezice executate de Serviciul de Triangulație cu sediul la Cluj, înființat la 1 noiembrie 1919, constând în transcalculul tuturor punctelor de triangulație aflate pe teritoriul județelor din vestul țării: Timișoara, Caraș, Severin, Bihor și Satu Mare din sistemul de proiecție stereografică Budapesta în sistemul de proiecție Târgu Mureș, pentru a avea un singur sistem de proiecție. Totodată, au fost determinate și puncte geodezice noi de ordin superior, dar și inferior pe o suprafață de 3.200.000 jugăre cadastrale, observațiile în rețea s-au făcut cu utilizarea metodei Schreiber iar compensările rețelelor au fost făcute cu metoda Gauss⁶².

Astfel personalul specializat implicat în aplicarea legilor de reformă agrară a trebuit să desfășoare mai multe tipuri de lucrări de birou și în teren. Pentru încadrarea lucrărilor de cadastru din reforma agrară în canevasul general al țării acestea trebuiau precedate de lucrări de triangulație a căror complexitate varia în funcție de starea de conservare a rețelei existente, pornind de la puncte de triangulație de ordin superior, urmată de crearea unei rețele de îndesire. Aceste lucrări se efectuau în baza unui caiet de sarcini elaborat cu titlu provizoriu pentru executarea de lucrări geodezice⁶³.

În fluxul de lucrări de reformă agrară se înscriu într-o primă etapă lucrările de reambulare a planurilor cadastrale existente pentru întocmirea de planuri de defalcare a moșiilor expropriate (mai ales în Bucovina). Acestea erau urmate lucrări de perimetrare a moșiilor încadrate în masa supusă exproprierii, atât suprafețele expropriabile cât și cele ne-expropriabile decise pe baza

⁵⁹ *Ibidem*, dos. nr. 87/1928, f. 445-456.

⁶⁰ *Ibidem*, dos. nr. 178/1939, f. 99.

⁶¹ *Ibidem*, dos. nr. 99/1928-29, f. 75v.

⁶² *Ibidem*, dos. nr. 141/1928, f. 547.

⁶³ *Ibidem*, dos. nr. 98/1928, f. 435-447.

hotărârii de expropriere, stabilirea în teren a limitelor moșiei supuse exproprierii, confruntarea suprafeței din teren cu cea din hotărârea de expropriere, întocmirea planului definitiv al moșiei expropriate, în Transilvania și Bucovina mod obișnuit la scara 1:2880, cu suprafața exprimată în jugăre și stânjeni pătrați, precum și categoria de folosință, cu numerotarea reperelor din teren, după ce au fost epuizate căile de atac. În etapa a doua erau efectuate lucrări de parcelare, constând în dezmembrări propuse grafic, în plan, pe baza dispozitivului de parcelare, întocmirea proiectului de parcelare, calculul suprafețelor, cât și trasarea lor în teren în prezența judecătorului pentru delimitarea de loturi individuale și punerea în posesie a îndreptățiților. Urma apoi controlul și recepția lucrărilor de către un inspector cadastral constând în lucrări de teren prin verificarea limitelor moșiei supusă exproprierii, a lucrărilor de triangulație efectuate, verificarea prin sondaj a punctelor stabilite pe teren, precum și prelucrarea în teren a datelor culese de către delegatul desemnat al Direcției cadastrului și eventuale lucrări de rectificare. Lucrările de reformă agrară trebuiau să fie finalizate prin proceduri de intabulare realizate în două etape, intabularea în favoarea statului a terenului expropriat și intabularea loturilor în favoarea împrumietărilor⁶⁴.

În pofida faptului că aplicarea legilor de reformă agrară a fost declarată de toate guvernele interbelice drept o prioritate politică, acestea au înregistrat întârzieri, neajunsuri și nemulțumiri din partea celor expropriați, a celor împrumietăriți, dar și a autorităților. Lucrările cadastrale în cadrul reformei agrare s-au efectuat în mod discontinuu, iar cauzele invocate sunt multiple. Autoritățile cadastrale invocau adesea insuficiența personalului autorizat; în Transilvania, potrivit Legii de reformă agrară puteau executa lucrări topocadastrale numai inginerii care aveau susținut un așa-numit examen de comasare potrivit Articolului de lege XXXIX din 1908, neputând fi efectuate de inginerii hotarnici din Vechiul Regat. Pentru a suplini acest neajuns, la 6 mai 1929 este emisă decizie a Direcției cadastrului prin care se permitea inginerilor topografi din Vechiul Regat să efectueze lucrări de măsurători fără examenul de comasare⁶⁵. Acesta a generat o reacție a inginerilor ardeleni care-și simțeau amenințate privilegiile; pentru eliminarea acestei decizii s-au constituit în 1930 într-o Asociație a inginerilor comasatori⁶⁶.

O altă cauză a fost insuficiența fondurilor pentru plata lucrărilor, situațiile particulare fiind diverse, fie că statul nu a avut sau nu alocat sumele necesare pentru începerea lucrărilor sau nu le-a achitat la timp după finalizarea acestora. Au fost făcute propuneri contrare prevederilor Legii de reformă agrară pentru suportarea în parte de către împrumietăriți a sumelor licitate plătite anticipat.

⁶⁴ *Ibidem*, dos. nr. 65/1926, f. 133, 135v; dos. nr. 98/1928, f. 60; dos. nr. 91/1928/1928, f. 325/326; dos. nr. 99/1928, f. 75v.

⁶⁵ *Ibidem*, dos. nr. 141/1930, f. 445-446; dos. nr. 117/1929, f. 384.

⁶⁶ *Ibidem*, dos. nr. 133/1930, f. 1.

Aceste situații s-au datorat faptului că debitarea valorii terenului împrorietărit se făcea simultan cu cea a măsurătorilor, dar în Transilvania nu s-a făcut și evaluarea pentru moșii, astfel încât Consilieratele Agricole n-au putut întocmi documentațiile necesare. Pe de altă parte, au existat numeroase disfuncții în comunicare și armonizare între instituțiile responsabile cu aplicarea legilor de reformă agrară, neexistând o entitate responsabilă cu coordonarea serviciilor de cadastru și carte funciară și cele agricole, în special cu transmiterea evidențelor și dările în debit. De altfel, și Consilieratele agricole se confruntau cu o lipsă cronică de personal și imprimare tipizate. Pe de altă parte, deși dispozitivele de parcelare erau definitive de comisiile județene, împotriva acestora au fost înaintate cereri de revizuire la Comitetul agrar iar judecarea acestora a trenat vreme îndelungată. La aceste cauze s-a adăugat și criza economică izbucnită în 1930 care a dus practic la împingerea într-un plan secundar a lucrărilor de reformă agrară. Deși s-a solicitat accelerarea lucrărilor reformă agrară carențele arătate, deși adeseori semnalate, s-au menținut în întreaga perioadă și s-au accentuat în timpul celui de al Doilea Război Mondial⁶⁷.

Implementarea reformei agrare din 1921 în Maramureș din perspectiva cadastrului s-a desfășurat în coordonatele legislative și instituționale anterior arătate și în general cu același tip de problematici. Edificator în acest sens este un raport al Serviciului Agricol Maramureș din anul 1932 înaintat ministrului prin Direcția Reformei Agrare din cadrul Ministerului Agriculturii și Domeniilor, în care se arătau cauzele nefinalizării reformei agrare, fiind expuse și propuneri pentru terminarea acesteia. Astfel, din cele 457 moșii expropriate în județ numai una a fost măsurată în întregime și împrorietărită realizată definitiv. Celelalte moșii erau încă măsurate în ciuda intervențiilor pe lângă Direcția de Cadastru Cluj ca delegații acestora să se prezinte în localitățile Maramureșului pentru efectuarea măsurătorilor cerute de procedură, motivând că nu au fonduri pentru deplasare și angajare de lucrări. O altă cauză invocată a fost că pentru o treime din suprafața expropriată au fost formulate cereri de revizuire în urmă cu 8-9 ani la Comitetul Agrar și încă nejudicate. De asemenea membrii Comisiei de ocol nu-și primiseră diurnele din anii precedenți⁶⁸.

În ceea ce privește reforma agrară din 1945, aceasta a fost promovată cu evident scop politic. Textul legii stipula intenția legiuitorului de a mări suprafața agricolă a țăranilor cu mai puțin de 5 ha, împrorietărită celor fără pământ, înființarea de grădini de zarzavaturi în zonele periurbane și asigurarea cu teren a școlilor agricole și a fermelor model. Măsurarea loturilor de împrorietărită create pentru completare era certificată de către organele

⁶⁷ *Ibidem*, dos. nr. 141/1930, f. 463-467; dos. nr. 178/1930, f. 213; dos. nr. 255/1932, f. 211, 234/1940, 15, 28, 33, 193.

⁶⁸ *Ibidem*, dos. nr. 199/1932, f. 855.

Ministerului Agriculturii și Domeniilor. Organele de aplicare erau comitetele locale constituite din comisiile de plasă, mai târziu comisiile județene cu atribuții specifice. Activitatea acestora era supravegheată de comisia de îndrumători. La nivel central a fost înființată Comisia Centrală de Reformă Agrară, desemnată ca instanță ultimă de soluționare a contestațiilor, precum și cu rol de a emite instrucțiuni suplimentare în aplicarea și interpretarea legii și a regulamentului de reformă agrară⁶⁹. Împroprietăriților li se eliberau titluri de proprietate. Regulamentul prevedea faptul că transcrierea în cartea funciară a suprafețelor în favoarea împroprietăriților se va putea face pe baza tabelelor de împroprietărire rămase definitive însoțite de schițele de plan întocmite de Ocolul agricol, nefiind atribuit nici un rol instituțiilor de cadastru. Astfel, lucrările de aplicarea reformei agrare din 1945, dată fiind procedura expeditivă, nu pot fi considerate lucrări topo-cadastrale, întrucât nu au respectat normele specifice cadastrului stabilite prin legile și regulamentele în vigoare.

De altfel, în Maramureș aplicarea reformei agrare, începută chiar înainte de promulgarea legii și presărată cu numeroase abuzuri, a vizat un număr relativ mic de proprietăți funciare, iar suprafața era foarte mică în raport cu numărul îndreptățiților. Un raport înaintat ministrului agriculturii de către un inspector delegat pentru aplicarea reformei agrare, inginerul agronom Constantin Rațiu, în septembrie 1946, preciza că au fost supuse exproprierii 177 proprietăți din care 63 au fost expropriate definitiv și însumau 1.683 iugăre (968,5 ha) din care 451 iugăre (259,5 ha) au fost constituite ca rezervă de stat, 34 erau în procedura de judecare a contestațiilor la Comisia Centrală, 5 erau ocupate de ruteni (ucraineni) iar 75 erau scoase sub procedura exproprierii de către comitetele comunale și de plasă, fiind considerate ilegal expropriate. S-au atribuit loturi de cultură pentru 1.103 îndreptățiți, loturi de casă pentru 212 îndreptățiți în suprafață de 1.231 iugăre (708,3 ha), 1.909 plugari rămânând nesatisfăcuți. Din restul neexpropriat până atunci ar mai fi putut beneficia încă vreo 500 țărani⁷⁰. Autoritățile locale maramureșene recunoșteau faptul că ambele reforme agrare, atât cea din 1921, cât și cea 1945, nu au rezolvat problemele micii proprietăți funciare. Prefectul Ioan Vancea adresa un memoriu lui Lucrețiu Pătrășcanu în care semnala fărâmițarea excesivă a proprietății funciare, arătând că unele gospodării nu au terenul necesar pentru a le asigura membrilor acestora traiul și nu găsesc alte posibilități de valorificare a muncii lor în alte părți. În opinia lui, Maramureșul avea un excedent de populație raportat la suprafața agricolă, o posibilă soluție propusă era colonizarea a 1.000 familii în alte părți ale țării în colonii omogene pentru a facilita adaptarea după strămutare⁷¹.

---

⁶⁹ ANIC, Fond MAD, Centrală, inv. 1462, dos. nr. 89/1946, f. 11 sqq.

⁷⁰ *Ibidem*, dos. nr. inv. 1464, dos. nr. 14/1946, f. 13r, v.

⁷¹ *Ibidem*, dos. nr. 14, f. 111.

***

În cei aproape o sută de ani de la decizia introducerii cadastrului în partea transleithană a Imperiului Habsburgic, cu cele două forme ale sale, concretual și stabil, a existat o evoluție inegală. Introdus cu evident rol fiscal, având ca scop consolidarea veniturilor Imperiului, cadastrului i-au fost adăugate și alte roluri. După modelul cadastrului napoleonian, cadastrul a dobândit și rol juridic, contribuind la securizarea și consolidarea proprietăților foștilor urbarialiști, înlesnind introducerea în circuitul civil a proprietăților imobiliare. Beneficiul economic al circulației imobilelor cadastrate, deși greu de urmărit din date statistice, a fost evident, contribuind la modernizarea societății din zonele studiate. La scurtă vreme după introducerea cadastrului, datorită deselor schimbări în structura proprietății și a proprietarilor, a fost legiferată necesitatea actualizării periodice și apoi permanente a cadastrului. În perioada interbelică, cadastrul a înregistrat un anume recul, fiind focalizat mai ales pe aplicarea reformelor agrare din provinciile istorice românești din structura fostului imperiu. Au fost acuzate chiar din partea structurilor instituționale dese neglijențe în actualizarea cadastrului existent, fie din carențe instituționale și necunoașterea adevăratelor beneficii, fie din lipsa de fonduri. În perioada postbelică ascensiunea comunismului sprijinit de sovietici a eludat utilizarea cadastrului în reforma agrară din 1945.